

II અર્જુન દેવ.
1926

(વાંચો) સચિત્ર સાથે સવાશેર કી. રૂ. ૦-૮-૦

(વાંચો) સચિત્ર પછિત્ર કી. રૂ. ૦-૧૦-૦

“મ્હારે ઉતાવળનું કામ છે ગોરલે ત્હારી સાથે વાતચીત કરવા માટે રોકાવાનો મ્હને અવકાશ નથી.” [પાનું ૬]

આ કીબાચો બાલુ પ્રી. પ્રેસમાં છાપ્યો કે. રીન્વીરોડ-અમદાવાદ

(વાંચો) સચિત્ર ધાર્મિક પુસ્તકો.

નરસીંહ મહેતા ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

મીરાંબાઈ ભાગ (૧-૨)

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

રામલીલા ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

બીણાવેલી ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૧૦-૦

સતિ દ્રૌપદી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

મદાલસા ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ

સચિત્ર કી. ૦-૧૦-૦

રાજ કઠીઆરો ૧-૪-૦

રક્ષક ક લક્ષક ? ૦-૧૦-૦

સતિ સીતા સચિત્ર ૦-૧૦-૦

પતિનારાયણ પુત્ર ૦-૬-૦

સત્યનારાયણની કથા ૦-૬-૦

સદગુણી વારાંગના ૦-૧૦-૦

ખત્રીસ પુત્રગીમાંની જુદી

જુદી વાર્તા ૧-૧૦ ભાગ

સચિત્ર દરેકની કી. ૦-૮-૦

કામલતા સચિત્ર ૦-૮-૦

સમાજનો શીકાર ૦-૧૦-૦

સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર ને તારા-

મતી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

ચિતોડનો કરણ કી. ૦-૮-૦

પ્રતાપી પ્રમિલા કી. ૦-૮-૦

રૂપિરાજનાં પદ કી. ૦-૮-૦

ચતુર સ્ત્રી વિલાસ ગરબાવળી

(લગનનાં ગીત સાથે) ૦-૮-૦

જુદમી જનેતા યાને પરિવર્તન

સચિત્ર ૦-૧૦-૦

હિંદુ સંસાર સચિત્ર ૦-૧૦-૦

જીવતી ચુરેલ સચિત્ર ૦-૮-૦

રાજા હરિશ્ચંદ્ર હરીગીતમાં

સચિત્ર ૦-૬-૦

બોડાણો ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૬-૦

પવિત્રકુમાર સચિત્ર ૦-૧૦-૦

પારસમણી ૧૮૨ પાનાં ૦-૮-૦

,, મોટી ૨૫૬ પાનાં ૦-૧૦-૦

ભક્તશીરોમણી પાનાં ૧૮૨

કી. ૦-૧૦-૦

ઝેરી ઝવેરી ૦-૧૦-૦

એકજ પસો કી. ૦-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૨૭૮૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રુઝ્ગ દેવ

વિષય ૬ : ૩

૧૨૭૨૨

॥ ૐ શ્રી ગણેશાય ॥

II
૧૯૨૫ ૩૧-૫-૧૯૨૫
અનુન દવ.

(એક સત્ય વીરની કુરાનની કથા)

: લેખક :

શિવભાઈ

-૨-

શિવભાઈ ત્રિભુવન સાંઘાવદરકર.

પ્રકાશક

રણછોડલાલ મેતીલાલ શાહ.

રીતીરાડ—અમદાવાદ

(સર્વ હક્ક પ્રકાશકાધિન છે.)

મુદ્રણ ૧૨૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ પ્રેશિંગ
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૭૮૮

ધી મનહર પ્રીતી'મ પ્રેસમાં
ડૉ. પાનકેગના નાદે ચેઠ મોતીલાલ મજુપતરામે બાંધ્યું.

ॐ

અર્જુન દેવ.

—
:લેખક:

‘ મંગલ ’

— લે —

શિવભાઈ ત્રિભુવન—વાંઠાવદરકર.

—
પ્રકરણ ૧ છં.

—
પિશાચી લાલસા.

“ રહું અનુદિન હું ગમનિ વિરહ કાવ્ય થઈ પ્રભુ, !
 “ સમુદ્રી ભય છે માલી કહીં છુન કરતને મુલ !
 “ નથી કેં સાલવી એલી જમીને દોલતે બરપુર !
 “ મગર મુજ દિલ દિવાનું છેડું રહે તારા નરી અકબુર !
 સ્વામી આજ્ઞાક્રિયાં સુવિધાળ દેહમાં સુદિ ગર્ભ વિરાજેલો.
 હતો. અપકારનો અંદરનો સારાયે જમત ઉપર પ્રકાશનો હતો.

સર્વત્ર બયાનક શાન્તિનું ઘેર સામ્રાજ્ય પ્રસરી ગયું હતું. આકાશને આંગે ઠગમગતા દેવ દીવડા તારલાઓ પૃથ્વીના તિમિર પછેડાને સંકેલી દેવાને પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. પવનની ગતિ અત્યંત મન્દ હોવાથી વૃક્ષો અડોલ-સ્થિર ઉભા હતા. સર્વત્ર સ્વામિ અને સુન્દરી નિદ્રા-ભૂના લલિત અંકમા સાનંદ પર્વક લેટી ગયા હતા.

સુમારે મધ્યરાત્રિ જોટલો સમય વ્યતિત થઈ ગયો હતો. અત્યા-રે એક માનવી જનભાગ ઉપર આક્રોશ જતો હતો. તેના હોઠ ખીડાયલા હતા. આખો ચોતરફ દૃષ્ટિપાત કરી નહીં હતી. તેના શરીરનો આઘો ઘાટીલો—સુદૃઢ રનાયુ બદ હતો. મુખમંડલ ઉપર વિરાતનું અનેક તેજ ચમકતું હતું. તેના પગલે પગલે પુષ્પપ્રિયતા-પવિત્રતાના ચિન્હો અંકાતા જતા હતા.

તે યુવાન હતો. યુવાનીની ચિંકારી છાયા તેના વિમળતા ભયાંવણને હજી સુધી સ્પર્શી શકી નહોવાથી તેના ભવ્ય સુખારવિન્દ ઉપર પ્રતિબા ઝળહળતી હતી.

અયાનક પાસેની ગલીમાંથી કોઈ નીકળીને તેને વળગી પડ્યું. તે યુવાન ગભરાયો. થતું સિંચાય અવાજ રીતે ઓચિંતી તરાર અન્ય કોઈ મારે નહિ એમ તેણે માન્યું ને પોતાને વળગનાર વ્યક્તિને તેણે જોર કરીને સખ્ત અપ્પકો માર્યો. પરન્તુ એ અપશિયલ વ્યક્તિ તેને જાણતી પેઠે એથી પછી હોવાથી દુર થઈ નહિ. તે યુવાન સંવિશેષ ગભરાયો. ગભરાટમાને ગભરાટમાં તેની હાથ કમર ઉપર છટકતા કિશ્કણ પર પડ્યો. કીરપાણુનો કારમો અમકાર, અંધારામા ચમકી રહે તે પહેલાં ને વ્યક્તિના મુખમાંથી અવાજ નિકળ્યો. એ અવાજમાં ઓમળતા-મૃદુતા હતી. અવાજ સંભળતાંજ યુવાનો

મનસર વિલપ પામી ગયો. તે જાણી શક્યો કે એ જવાબ એક સ્ત્રીના હતો.

તે સ્ત્રી ઉતાવળી, ઉન્માદિનીવત્ હસતા હસતા બોલી.

“ મનગમતા મહારાજ ! ત્હમે મ્હને ઓળખતા નહિ હશે; પણ હું ત્હમને બરાબર ઓળખું છું, જાજ બહુ દિવસો થયા હું ત્હમારા દર્શન કરવા માટે તત્તસતી હતી. આજે પ્રભુએ મ્હારો મનોરથ પુરો કર્યો છે. ”

ત્હે અજ્ઞાન-અપરિચિત સ્ત્રીના બાહુ પાશમાં યુવાનનો દમ છુટાઈ રહ્યો હતો. સ્ત્રીના શબ્દો શ્રવણ કરીને ત્હે નત્રતા પૂર્વક બોલ્યો:

“ ત્હમે કે.ણ છો ? ”

“ હું એક નવયૌવના નારી છું. ” યુવાનના શરીરને સવિશેષ જોરથી દાખતી સ્ત્રી બોલી:

“ ત્હે હું જોઈ શકું છું ! ” યુવાન બોલ્યો: “ પણ ત્હમારું નામ શું છે ? ”

“ લોકો મ્હને ‘ વિલાસ ’ કહે છે. ” સ્ત્રીએ પેતાનું નામ જણાવ્યું.

“ ત્હમારી શી અભિલાષા છે ? ત્હમારા બાહુ પાશમાં મ્હને સુકવ કરીને જે કહેવાનું હોય તે કહો. ” યુવાને મોઢાંસી દેહને છુટી કરવાની આજ્ઞા કરતાં આ પ્રશ્ન કહ્યું.

“ ચિત્તભેદ યુવાન ! ” વિલાસ, ક્ષીમા ખરનું જણાવ ૨૫૪ સ્વરે બોલીને ત્હેણે યુવાનના શરીરને પોતાના બાહુજાળથી સુકવ કર્યું. તે ત્હેણે વધુ ઉમેશમાં જણાવ્યું: “ મ્હારી અભિલાષા ત્હમે ન કળી શક્યા ? ” એક નવયૌવના નારીની અભિલાષા શી હોઈ શકે ? ”

યુવાન એક કમલું પાછળ દૂધી મયો. તે મનરામના સ્વરે બોલ્યો:

“ મ્હારે ઉતાવળનું કામ છે એટલે ત્હમારી સાથે વાતચીત કરવા માટે રોકાવાનો મ્હને અવકાશ નથી. ”

એમ કહીને યુવાને ચાલવા માડ્યું. બે તથા ડમલાજ ત્હે બરી બાકયો. વિલાસે રસ્તો રોકયો.

યુવાન બોલ્યો: “ ત્હેને શા માટે રોકે છે ? ”

વિલાસ ઉન્માદીનીવત્ બોલી: “ મ્હારી વાત જણાવ્યા વિના તું ત્હમને જવા દેનાર નથી, સમજ્યા ? ”

યુવાન ઉભો રહ્યો. ત્હેના કાળજીમા કમ્પનો આવિર્ભાવ થયો. યુગ્વતા સ્વરે તે બોલ્યો: “ ત્હમારે શું કહેવાનું છે ? જે કહેવાનું હોયને ઉતાવળથી કહીશો. ”

“ સાબળી લ્યો ! ” વિલાસે પોતાના વિલાસી સ્વભાવનો પરિચય બતાવતા આ પ્રમાણે શબ્દો બોલવા માડ્યા: “ મ્હારા હૃદયમા વિરહની જવાબી બહુકી ઉઠી છે. હું ત્હમારા અનુપમ

નાન્દર્શની પાછળ દીવાની બની છું. હજારો શિષ્યોથી ત્હમે શેરાયલા રહેતા હોવાથી હું ત્હમારી પાસે આવી શકતી નહિ. આજે મુઅવસર સાપડ્યો છે. મ્હારા હૃદયદેવ આજે મ્હને મળ્યા છે. હાલા ! આજે તમારે મ્હારી વર્ષોની તૃષા છીપાવવી પડશે ! ”

વિલાસનું હૃદયવાસનાની તૃપ્તિ માટે અધિરૂં બન્યું હતું. અર્તમના નાપથી ત્હેનું સમસ્તાત્મ બળબળતું હતું. ત્હેના ઉરને ઉમરે કામદેવ તૃપ્ત કરી રહ્યો હતો. ત્હેની અંતઃકલાના છિદ્ર છિદ્રમાં વિષયોન્માદ જગમો હતો. ત્હેની નયન કીકીમાંથી પિશ્તાચી લાલસાનો પ્રકાશ, યુવાનના પવિત્ર વદનમાંલ ઉપર તીરછો પડતો હતો.

યુવાન બોલ્યો: “ પામર સ્ત્રી ! તું જાણે છે કે હું કાણ છું ? ”

“ શિષ્યોના ધર્મ મુર અર્જુન દેવ. ” વિલાસ બોલી:

અર્જુન દેવની પાસે ત્હમારી સ્ત્રી યાચના છે ? ” અર્જુન-
દેવે પૂછ્યું.

“ હૃદયના પ્રેમની. ” વિદ્યાસે પોતાની યાચના પ્રદર્શિત કરી

“ અર્જુનદેવનું હૃદય જમતના ઉદ્ધારને માટે છે, ધર્મના સ્થાપ-
નને અર્થે છે.

“ આ વિદ્યાસ પોતાનો ઉદ્ધાર, ત્હમારા ધર્મોદ્ધારક-જમદુદ્ધારક
હૃદયમાજ નિહાળે છે. ” વિદ્યાસે જણાવ્યું.

“ તું મહારી શિષ્યાઓમાં સ્થાન લેને હું ત્હારો ઉદ્ધાર કરીશ ”
અર્જુનદેવે બોલ્યા.

“ હું ત્હમારી શિષ્યા થવા માગતી નથી, પત્ની થવા માગું
છું ! ” વિદ્યાસે સુસ્પષ્ટ મનેઝા પ્રકાશ કરી.

“ હું એક ધર્મચુર છું. ” અર્જુનદેવે પોતાની મહત્તા જ્ઞાવી.

“ તે હું જાણું છું. ” વિદ્યાસે કહ્યું :

“ તો પછી—હા ! તો પછી એક ધર્મચુર પાસે આવી
નિર્લજ્જ વાતોનો ઉચ્ચાર કરતા પહેલાં ત્હારી જીભા કેમ કપાઈ
જતી નથી ? ”

અર્જુનદેવના અવાજમા કઠોરતા આવવા માંડી.

“ હૃદય જેને ગ્રાહે છે, જેના નામ સ્મરણથી દિવાનું બને છે
તેની સાથે મને તેવી નિર્લજ્જ વાતો કરવામાં સ્થગન થતી ને પાપ
નથી. બલે તે માણસ એક ધર્મચુર હોય કે ખુદ પરમાત્માની પ્રતિમા
હોય ! ”

વિદ્યાસ ઉંચા સ્વરે બોલી.

“ દિવાની ચોરત ! ” અર્જુનદેવ સક્રોધ બોલ્યો : “ ત્હારી

આ નિર્લજ્જ વાણી મહેને ન સંભળાવ. મારા કર્ણો તેથી અપવિત્ર
અને છે. ”

“ અર્જુનદેવ ! ” વિલાસ બોલીઃ “ મહારા હૃદયમાં મદનનો
અગ્નિ એવો બડબડી રહ્યો છે કે હું મહારી જાતને અંકુશમાં રાખવા
અશક્ત છું. મહારો સ્વીકાર કરો ! મહારો ઉદ્ધાર કરો ! ”

“ બહેન ! ” અર્જુનદેવ બોલ્યોઃ તહેના સ્વરમાં ઉપદેશનો ધ્વનિ
હતો. “ વાસનાની મલિનતામાં રંગડોળાવું છોડીદે !—સુદ્ર વિષય
નૃત્તિ અર્થે પાપના અટલ સમુદ્રમાં ગોથા ખાવાનું છોડી દે ! તું દેવીયા
જગન્નાની જાનુની થા, ”

“ અર્જુન ! અર્જુન ! ” ઉન્માદના ઉકળાટ ઉછળતા સ્વરે
વિલાસ બોલીઃ “ મહારે બોધવચનો નથી સાંભળવા. મદન તપામાં હું
બળુ છું ! તહમારા વિરહના પ્રયંડ અગ્નિની ભયંકર જ્વાળામાં હું જળું
છું ! મહારા દેહની જાણે ભરમ થતી જાય છે ! એક અનંગ પિડિતા
પ્રમાદની વિનયીનો સત્કાર કરો ! વિલાસના અધિરા અન્તરને શાન્ત
કરો ! ”

“ વિલાસ ! બહેન—”

અર્જુન દેવને બોલતા અટકાવીને વિલાસ વચ્ચેમાં બોલી ઉઠી.

“ બહેન ન કહેા. હું તો અર્જુનદેવ ! તહમારી પત્નીનાં પદની
ચાહના કરું છું ! ”

અર્જુનદેવ તપશ્ચર્યા અને પવિત્રતાની સાક્ષાત મૂર્તિ હતા. શાન્તિ
તહેમની રંગરંગમાં રચ્યકતી હતી. વિલાસના અલિ બ્રહ્મ નિર્લજ્જ શબ્દો
સાંભળીને પ્રથમતો તહેમને ક્રોધ આવ્યો, પરંતુ શાન્તિના સાગરમાં
એ ક્રોધના કાદવને ઝબોળી દઇ અર્જુનદેવ મૈત્ર વશ સ્થીતિમાં
ઉભા રહ્યા.

તહેમના ક્ષમાવન્ત નયનેતી પ્રકારા વિલાસના વદન ઉપર ઢળનો હતો.

અર્જુનદેવને મૈત્ર જોઇને વિલાસ પણ મૈત્ર રહી. થોડી ક્ષણને માટે શાંતિનાં સલીલ વહ્યા.

રાત્રિની શાન્તિ બરાબર ભમી હતી તિમિર તિમિરન મહા સાગરમા તિમિરના તરંગો ઉઠાળી મારવા હતા.

અર્જુનદેવ વિલાસ તરફ એક દયાળુ. દ્રષ્ટિ ફેંકીને ચાલવા લાગ્યા.

તરતજ વિલાસે અટકાવીને પૂછ્યું

“ અર્જુન ! અર્જુન ! મ્હારી માગણીનો કંઈ જવાબ ? ”

“ ભણી જ્ઞેન ! ” અર્જુનદેવ બોલ્યોઃ “ ત્હમારી માગણી સ્વીકારવા જોઈએ. અર્જુન પતિત નથી. ”

“ હું ભીખારણ ત્હમારી પાસે પ્રેમની કિલ્લા માગું છું ! ” વિલાસ દીનતા ભર્યા સ્વરે બોલી.

“ હું લગ્યાર છું ! ” અર્જુનદેવ બોલ્યાઃ “ કારણકે ભગવતની અન્ય સ્ત્રીઓને હું મ્હારી માતા અને ભગિની માણું છું. ”

“ ત્હમારો આ તિરસ્કાર મ્હારી ભાત કેવી કંઈડી દશામા મુકશે ત્હેનો કામ પ્રયાસ આવે છે ? ” વિલાસ બોલ્યાઃ

“ પાપાચાર પંથનું પ્રયાણ કેવી અસહ્ય નર્કચાતના ભોગવાવે છે ત્હેનો ત્હેને કામ પ્રયાસ આવે છે ? ”

અર્જુનદેવે સ્હામો પ્રશ્ન કર્યોઃ

“ એક કામપ્રિય કામિની એક પુરુષ સ્ત્રી પ્રેમસહકાર કરે તે શું પ્રયાચાર ? ” વિલાસબોલીઃ

“ હા ! પાપાચાર ! ભગંકર અત્યાચાર ! ” અર્જુનદેવ બોલ્યા

“ નહિ નહિ ત્હમે ખોટું બોલો છો ! એક જીવન સમર્પણ કરવા તૈયાર બનેલી મુખ્યાની આજ્ઞાના મહેસોને બખીનદોસ્ત કરવામાં મોટું પાપ થાય છે એમ સમજો ! ”

વિલાસ બેલી.

‘ વિષય વાસનાનો ઉન્માદ ત્હને વિનાશના પંથે ધસડી જશે એમ મ્હને લાગે છે. વિલાસ ! તું મર્યાદા થા. ક્ષુદ્ર વિચારો ક્ષુદ્ર લાલસાઓનો પરિચાગ કર. પરમ કૃપાળુ પરમાત્માનું ભજન કર ! ’

“ મ્હને તો તમારુંજ ભજન કરવાનું ગમે છે. ” વિલાસ બોલી.

‘ તો તું મ્હારું ભજન કર, એક ગુરૂ તરીકે... ’

“ ગુરૂ તરીકે નહિ, પરંતુ મ્હારા હૃદયનાથ તરીકે, આજ્ઞાના આધાર તરીકે, મનમાન્યા ભરવાર તરીકે. ”

અર્જુનદેવને બોલતા અટકાવીને વગ્યમાજ કિન્નાદિની વિલાસ એસી ઉઠી.

અર્જુનદેવને લાગ્યું કે વિલાસના અન્તરપટમાં પિશાચી લાલસાનું ચિત્ર પાકા રંજથી અંકાયલું છે ને ત્હને ધોવા માટે પૂરતા જ્ઞાનજલની જરૂર છે; પરંતુ અત્યારે ત્હમને ઉતાવળનું કામ હતું. વિલાસને માતાપદેશ આપવા જોડેલો અવકાશ ત્હમને નહતો. બીજી વખતે બોધ દેવાનો વિચાર કરી તેઓ રસ્તે પડ્યા.

આ વખતે વિલાસે ત્હમને રોકવા નહિ. અર્જુનદેવ ઉતાવળે પગલું અંધકારનાં પરિધાન પહેતા ચાલવા લાગ્યા. વિલાસ, જ્યાં સુધી તે નેત્રોનો વિષય થઇ શકે ત્યાં સુધી એકતાનતા પૂરક બોધ રહી. બ્યારે અર્જુનદેવની પવિત્ર પ્રતિમા તિમિરના એળામાં ઓગળી ગઈ ત્યારે વિલાસના હૃદયમાં એકાએક હરતી કમ્પ થયો.

વિજળીના સ્પર્શ એકાએક આવકો લાગે છે તેમ અર્જુન-

દેવના તિરસ્કારથી-પાપના અસ્વીકારથી વિલાસને સખ્ત આંચકો લાગ્યો.

તેના અંતઃકર્મના તાર ખળભળી ઉડ્યા; ને હોમાથી બધાનક અવાજ નિકળ્યો.

અંધકારનું જોર પુષ્કળ હતું. ધવાયલા-જખમાયલા અગરે વિલાસિકા વિલાસે પાદ પગલિઓ બરી તેડેની છાતી પુર નેસમાં વ્યક્તી હતી. આંખમાં ક્ષુભેક્ષુભે આસુના યુગ્મ દપકતા હતા. એ વખતનો તેની દશા અત્યંત દયાજનક દેખાતી હતી.

મકરણ ખીજી,

“ નાગણી ”

“ અયે ! નિયતમ ! દિવાનીને-દાલે કે’ દાગ લાગી છે !

“ ભવંકર મદનની મ્હારા હૃદયમાં આગ જગી છે !

“ ત્હમે ત્યાં તુલકારાના તીરે ભોંક્યા કરો શાને ?

“ ચરણુ ગરહન ઝૂકાવું પણ દયા ના દાખતા શાને ? ”

— મંગલ —

એક ભવ્ય શુશોભિત રાજ મહાલયના અરખામાં સુવર્ણ જડિત આસન ઉપર બેસી, કુશલ ચિતારાની કારિગીરીનું દિગ્દર્શન કરાવતી એ ચાર છાંયે તરફ ચન્દ્ર દ્રષ્ટિએ નિહાળતી એક નવ યૌવના જડવત બેસી રહી હતી અચાનક ત્યાં પડેલા દર્પણમાં ત્હેની દ્રષ્ટિ ગાંધ પોતાની આકૃતિ જોઇ. તુરતજ અર્જુન દેવની આખી નજરે પડી અને પોતાનું સૌન્દર્ય અર્જુન દેવ જેવા નેન આકર્ષી શકે, એ વિચારથી હૃદયમાં કારી ધા ઉત્પન્ન થયો. પુનઃ દ્રષ્ટિ એક આકર્ષક ચિત્ર ઉપર પડી અધરના અમી ચુશ્વતોનો પ્રસંગ કુશળ ચિતારાએ તાદ્રશ ચિતર્યો હતો. સુન્દરીના અમિભર્યા અધર મન્દ મન્દ હસતા હતા—પ્રિયતમના ચુમ્બનાતુર ઓછેની તરાપ પકડવાનો પ્રસંગ આવી લાગ્યો હતો. એ ઘડી તે મનમોહક ચિત્ર તરફ એકવાનતા પૂર્વક જોઇ રહી તે જોતા ત્હેના પ્રવાલ સમાન અધરોષ્ઠમાથી નીચેના ઉદ્ગારો મન્દ સ્વરે સરી પડ્યા

“ ચિરહની વેદનાથી હું દિવસ રજની રહું બાસી !

“ છતા અર્જુન સ્વીકારેતા મ્હને તે આપની દાસી !

“ હૃદયમાં વિરહની અગ્નિ બચાવે જીવાંજીવે પ્રભર !

“ છતાં અર્જુન મને કશું સહીષ્ણુને છાછતા અટકાવે”

વાચનાર ! વિલાસના ઉદ્ગાર ક્યાં સુધી સંખ્યાત તેની અગ્નિ અગ્નિ નથી. પરંતુ તહેની માતાને પોતાની પાસે આવેલી જોઈએ તે અટકી પડી. તેના ઉદ્ગારની સરિતા બંધ થઈ.

“ વિલાસ ! કેમ બેઠી છે ?...જમવું નથી ? ”

વિલાસ કાષ્ઠપણુ બોલ્યા વિના ઝડપામાંથી નીચે જતરી અને માતાની સાથે ભોજનાલયમાં ગઈ.

તેના હૃદયમાં અર્જુન દેવની માળા ફટી હતી, જમવામાં તેની રચી ન હતી છતાંયે ભાવે-કલાવે થોડું ખાધું.

જમી રહ્યા પછી તે પરશાળમાં આવી, તેની સર્વેન્દ્રિયો તે વાસ નયનોમાં હતો ને નયનો અર્જુન દેવનીજ ઝાંખી જોતા.

તેને ખબર હતી કે અર્જુન દેવ દરરોજ સંધ્યા સમયે જાહેર બગીચામાં ફરવા માટે આવે છે. તેણે ફરી એકવખત રથફ મળી પોતાની મનઃ સ્થિતિ પ્રદર્શિત કરવાનો અને ખેળા પાછરીને પોતાને સ્વીકારવાની કિંનાર કરવાને નિશ્ચિતમક વિચાર કર્યો.

વિદ્યારતનું ચક્ર કાઢ્યો ચંબાવ્યું છે ખરું ? સંધ્યા થઈ અને વિલાસ બગીચા તરફ ઉપડી.

અર્જુનદેવના પડછાડના પડદા તેની આંખો સમિપ ફરફર ઉડતા હતા.

ઉતાવળે પગથે તે બગીચામાં આવી બગીચા સ્મૃદ્ધિમાન હતો દેકેકાણે જિન બિનભર ક્યારેય પડે તો તેમ પ્રથક પ્રથક જાતનાં ફુલ ઊડે. વાવેલા હતા મુલાખા બુલ, મોંચરો, ચમ્પા, કરણ આદિ નવવિકસિતની સુગંધ મધ્યમાં તર કરતી હતી. મન મન સચિર,

લહરિઓ જન હૃદયને ખીંછી હોરનેા અનુભવ આખી રહી હતી.

વિલાસ એ બાગમા આવી. કુલના મંડપો નીચે અર્બુન દેવ હોય નહિ એમ માનીને તે વૃક્ષરાજમાં ફરવા લાગી એકાએક ને સ્વંભી મધ્ય તહેના કર્ણ પ્રદેશ ઉપર નીચેના સંગીતનો ધ્વનિ અચડાયો.

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“રસહીણુ હૃદય સુરત મુગ્ધતામાં રસની રેલ રેલાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“ગીતના માનારા કોષ ગીત અગીત સુષાવ !

“હંતયી પ્રેમ હૃદયે ગોપી, છે રસહીણુ સાબનાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“જુગવાં એક એક જુગવા, હું, તું, તું, હું અબજાન !

“સાધકને વનમન કરનારો ભેદી મંત્ર બજાવ !

“કાનુડા ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“જલ થાભે છવ થાભે એ તુમ બદુષ્ઠ જોલ જમાવ !

“જડ ચેતન નાચે એકવાલે નત્ય અનૃત્ય ખતાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“શર્મ છુટી, વૈકુંઠ છુટી ગોપી, ત્યમ સર્વ જુલાવ !

“વૃન્ધાણુ વૈકુંઠ નહિ આવું અયેલ લરી જોલાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી બજાવ !

“વૃજ વનમાં જે વાસ ખુટયાં તો તેને આગ લગાવ !

“રસહીણું મુજહૃદયવન્ની નજી છેડી છિદ્ર પડાવ !

“કાનુડા ! ત્હારી બંસી ફરીને બજાવ !

“જા સુધી જાસ રહે તન બાકી જાંસીનાદ સુધાવ !

“ખજમેખળ હુટયો-હુટાયો તે જીવનનો સ્થાવ !

“કાલુડા ! તારી જાંસી ફરીને બજાવ ! ”

—દિવાનો.

જીવંતગીત કોણ ગાવું હતું ?...વિલાસની આંખો જોઇ શકી તે અર્જુનદેવ ખાતો હતો. ત્હેના હાથમાં મોરલી હતી ને ત્હેને! સુર વાતાવરણને ડોલાવી રહ્યો હતો.

ગીત પુરું થયું ત્યાં સુધી વિલાસ એક રૂક્ષ ઓથે સંતાપ રહી ગીત અટકેયું ને તે ઝપાટાબંધ અર્જુનદેવની સ્થામે આવી રહી. આંધું આંધું હસીને તે બોલી:

“ મોરલી વગાડીને કમ જે ખીને ઘેરી કરવાનો વિચાર છે ? ”

વિલાસને જોઇને અર્જુનસિંહ અમકયા: પોતાના સ્થિર ઉપર ધર્મસંકટ આવી પડ્યું ત્હેણે જોયું. તેણે વિલાસના અબ્દોના જવાબમાં કામપણ કહ્યું નહિ.

વિલાસ અર્જુનદેવને મૌન જોઇ બોલી:

“ અર્જુનદેવ ! હવે હદ થાય છે !...ત્હારા વિશેષ ભરશે ત્હારા હૃદયની કમુઅર થાય છે !...ઉરમાં વિદના થાય છે ! ત્હારા વિશેષને ભર ત્હારાથી વેડી શકાતો નથી. ”

અર્જુનદેવ મહન મંજીગ્તાને ધારણ કરીને બેસ્યા:

“ વિલાસ ? તું ત્હારી પાછળ શામાટે પડી છે ? ”

“ ત્હારા રૂપે મહેને દીવાની બનાવી છે !...ત્હારા છટાસુકત શરીરે મહેને જાડુની અસર કરી છે !...”

“ વિલાસ ! વિલાસ ! આણું શું બોલે છે ? હું અર્જુનદેવ !

ગીબેનો કળ્પનું અર્જુનદેવ !... મહારી પાસે એવું બ્રહ્મ બાપણું
લેવ્યાર નહિ, ”

“ તમારે મહેને જ્ઞાન્ત કરવીજ જોઈએ ! ”

“ તમારો સુખના પાપી અપ્પો મહેને ન સંભળાવ !.....
ચાલી જા ! ”

વિદ્યસના હૃદયમાં પંચશસ્ત્રની ભયંકર આગ સળગી રહી હતી.
તેની ઝાતી જોરથી ધબકારા મારી રહી હતી. તેના અંગ પ્રત્યાગ્રો
ચપળ થઇ ગયા હતા. અતિશય મૃદુતા સ્વરે તે બોલી:

“ અર્જુનદેવ ! મહારો શા માટે કરો છો તિરસ્કાર ! ”

“ અભિચાર છે તમામ પાપનો સરદાર ! ”

વિદ્યાસ બોલી:

“ છે પાપ પુણ્ય વૃથા મહા બસ ! એક સાચા ભોગ છે !

“ વહાલા ! ખરોજન સર્વને એ દેહનો ઉપયોગ છે ! ”

અરજુનદેવ બોલ્યા:

“ વિકારના કાદવથી ખરડાયેલી મુન્દરી !... આ દુનિયામાં અ-
ભિચારના પાપ જેવું એક પણ પાપ પ્રખળ નથી !... એ ભયંકર
પાપજી જે પ્રવૃત્ત થાય છે તેને કરોડો વર્ષો પર્યન્ત નર્કની અસહ
તાના ભોગવધાનો કાળ પ્રાપ્ત થાય છે ! સાબળ !

व्यभिचारा तुः स्वर्लोके प्राप्नोति निन्दताम् ।

अमालके निन्द्योऽसि पापं रोगोऽपि पीडयति ॥

મનુસ્મૃતિ

અંબાજી:

“ જે સ્ત્રી સ્વપતિથી વિદ્યુત્ત બનીને પર પુરુષનો સંભ કરે છે તે

આ લોકમાં નિંબ છે; અને મરીને શિયાલની યોનિને પામે છે અને પાપ ૩૫ અનેક રોગોની મહાપીડાથી પીડાય છે ! ”

પરદારેષુચે મુદાશ્વશ્ચુદ્રષ્ટં પ્રયુજતે !

તે ન દુષ્ટસ્વભાવે ન જાત્યં ધાસ્તે મર્યતિહિ ॥

મનસાપિ પ્રદુષ્ટે નયેપ્રદયતિ પરચ્ચાયમ ।

રોગાર્તાસ્તે મર્યતિહનરા કુષ્કૃત કારિજઃ ॥

અર્વાર્થ

સ્ત્રીના દેહને વિષે જેટલા રંગવાણના છિદ્ર નિરમ્યા છે, તે એક એક છિદ્ર પ્રત્યે એકએક હજાર વર્ષ પર્યન્ત પરસ્ત્રી સંગ કરનારો પુરુષ નરકને ભોગવે છે. “ x x x ” જે મુખ કામ લુહિયે પર સ્ત્રીને ભુજ્યે છે તે દુષ્ટ સ્વભાવે કરીને એ નારી પુરુષ જેજે યોનીને વિષે જન્મે છે, તે તે યોનિમાં જન્મતા વેંતજ આધોના થાય છે !

વધી હાસિ સ્મૃતિના યોગ્યા અધ્યાયમા આ પ્રમાણે કહ્યું છે.

પરસ્ત્રીશ્ચવચ્ચાંત યદિ સ્પૃશ્યેશ્ચ કામતઃ ।

બ્રહ્મહત્યા સમપાપં મુનિઃ કામ્યાયનો દગ્ધવિત્ ॥

ચાલતિ તદ્વથ સુગ્રાણિ તાવદ્વર્ષ શતાનિચ ।

અંતે સનરકે વાસં પ્રકરોતિ નરાધમઃ ॥

અર્વાર્થ:

“ પરસ્ત્રીના વસ્ત્રનો છેડો જે પુરુષ કામ ભાવે પકડે છે તે પુરુષને બ્રહ્મહત્યા કર્યાનું પાપ થાય છે: એમ કાત્યાય મુનિનું વચન છે. ”

“ સ્ત્રીના વસ્ત્રમાં જેટલા સૂત્રો હોય તેટલા વર્ષો અંતે નરક વાસમાં ભોગવવા પડે છે ! ”

તેમજ ભારતને વિષે પણ ઉલ્લેખ છે કે:

પરદારા નઠાં તવ્યાઃ સર્વ વર્ણેષુ કહિંચિત ।
 નહિ દશ મનાયુષ્યં લોકે કિંચન ચિહ્નયતે ॥
 યાવંતો રોમકુપાઃ સ્યુ સ્ત્રીણાં ગાત્રેશુ નિર્મિતા ।
 તાવદર્શ સદશ્ચાણિ નરકં પર્યુ વસતે ॥

ભાવાર્થ :

“ સર્વ વર્ણને વિષે ક્યારેય પણ સ્ત્રીસંગ કરવો નહિ. આ શોકને વિષ પરસ્ત્રી સંગ રૂપ પાપ જેવું પુરુષની આયુષ્યનો ક્ષય કરે છે. તેવું અન્ય કોઇ પણ પાપ ક્ષય કરતું નથી. પરસ્ત્રી સંગ કરનારા પુરુષ ચોરાસી લાખ યોનીમાં જ્યાં જ્યાં જન્મે છે: ત્યાં ત્યાં જન્મીને તત્કાળ મરી જાય છે—કેવળ માતાના ઉદરમાં રહી અપાર કષ્ટને ભોગવે છે. ”

“ વિષય વિકાર રૂપી શયતાનના સપાટીમાં સપડાયેલી ઓરત આરીને વ્યભિચારના ભય કર પાપની ભયંકર શિક્ષા શાસ્ત્રમાં કરમાવવામાં આવેલી છે. પાપથી ડરવા માટે ઇશ્વરે—કુદરતે મદને સહજાન આપ્યું છે ને તે જ્ઞાનનો પ્રકાશ અનીતિ—અધર્મના ભયંકર પરિણામનો સાક્ષાત્કાર કરવી શકે છે....ભાગવતના પંચમ સ્કંધના છવીશ મા અધ્યાયમાં પણ કહ્યું છે કે:

યસ્તિયદ્વા અગમ્યાં સ્ત્રિ અવમ્યાં વા પુરુષ -યાષિ
 દમિ ગછતિ તાવમુચ્ચ કષયા તાદૃયં તસ્તિગ્યયાસુમ્યાં લોહ
 મથ્યા પુરુષ માલિગયતિ જ્ઞોયં ચ પુરુષરૂપરસૂર્મ્યાં ॥

ભાવાર્થ :

“ જે પુરુષ અગમ્ય સ્ત્રીનો સંગ કરે છે. અને જે સ્ત્રી અગમ્ય પુરુષનો સંગ કરે છે. તે ઉભયને યમના દુતો કોરડા મારીને લોહની તપાવેલી પ્રતિમાની સાથે આલીંગન કરાવે છે. ”

“ વિલાસ !... શાસ્ત્રોના શબ્દો સમજી ? સ્ત્રી અને પુરુષ ઉભયને વ્યભિચારનું પાપ અનંત કષ્ટભરી યંત્રણા ભોગવાને છે. વિચાર કર ! વિચાર કર ! ”

“ ત્હમારી પાસે શાસ્ત્રોના સાર સ્હમજવા હું આવેલી નથી. કિન્તુ “ સ્નેહનો સાર ” જાણવા માટેજ હું આવી છું. માટે એવા શુષ્ક જ્ઞાનના સાર હું સ્મજીશ નહિ—સ્હમજવા પ્રયત્ન પણ કરીશ નહિ. માટે હવે જીવ્હાને વિના કારણ તરફી આપવા જેવું કરશે નહિ. હું તો ત્હમારી પાસે પ્રેમની—હૃદયની યાચના કરવા આતી છું. એ યાચનાના સ્વીકાર ઉપરજ મ્હાં જીવન ટટ્ટી શકશે એમ પણ સાથેજ જણાવી દઉં છું ! ”

વિલાસે અર્જુનદેવનાં અમૂલ્ય શાસ્ત્રીય બોધનો તિરસ્કાર કરતા આ પ્રમણે શબ્દો સંભળાવ્યા.

અર્જુનદેવ મૌન રહ્યા.

ઉન્માદિની વિલાસ અધિરતા દર્શક સ્વરે બોલી.

“ અર્જુન ! અર્જુન ! કેમ મુંગા થઇ ગયા ? બોલો બોલોઃ મ્હારી યાચનાનો સ્વીકાર કે તિરસ્કાર ? ”

ત્હારી અધમ યાચનાનો સ્વીકાર કરવા જેટલો અર્જુનદેવ અષ્ટ—વિકાર વિવશ હોત તો ને અસંખ્ય લોકોનો મુકે થઇ શકત નહિ..... ”

“ એટલે ? મ્હારી યાચનાનો સ્પષ્ટ તિરસ્કાર ? ”

“ અલખત.....

“ અર્જુન ! અર્જુન ! ત્હમે થી સ્હમજીને મ્હાં અપમાન કરો છો ? ”

“ ને તું થું સ્હમજીને મ્હારીપાસે પ્રેમની યાચના કરે છે ? ”
અર્જુનદેવે વિલાસના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાને બદલે સ્હામે પ્રશ્ન કર્યો

“ અર્જુન ! અર્જુન ! તમારું હૃદય આવું નિર્દય હશે એવે,
મને સ્વપ્નેયે ખ્યાલ નહોતો. ”

અર્જુનદેવ જૈન રજોઃ વિકારની છાયાથી અભગાયલા વિલાસના
વદન તરફ ત્હેની દ્રષ્ટિ હતી.

“ અર્જુન ! આટલા નિર્દય ન બને. સદાને માટે નહિ ને.
કેવળ—”

વિલાસનું બેલતી અટકાવીને અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“ વિલાસ ! ત્હારા બ્રષ્ટ બાપજીને હવે બધ કર.....ત્હારા
મલીન મુખમાથી નિકળતો એક પણ શબ્દ મ્હારે સાંભળશે નથી ? ”

વિલાસનું વદન વિકાળ બનીમયું. મ્હેરાનો બાપ અત્યંત ભયંકર
અન્યોઃ રોમ રોમ કોધની જવાળા પ્રદિપ્ત થઈ. કપાળમા રોષની
રેખાઓ પડી. આખમાથી અગ્નિના તનખા ખરવા લાગ્યા કોધથી
ત્હેનું સમસ્તમાં કુજવા લાગ્યું. બ્રહ્મી વક્ત્રબની ક્રોધાવેશમા ને
ગાળ ઉઠી.

“ અર્જુન ! અર્જુન ! વર્ષો થયાં ત્હારા સ્નેહસ્મરણના સ્વપ્ના
સંવનારી વિલાસ આવું બયંકર અપમાન સહન કરીશકશે નહિ...
થાદ રાખજો કે વિલાસ એના બદલામા—કરેલા અપમાનનો બદલો
કેવા—ત્હારું લોહી પીશે.....હા તો ત્હારે મ્હારી માગણી સ્વીકારવી
પડશે, અગરતો પ્રાણનો ભોજ આપવા તૈયાર રહેવું પડશે ! ”

ખિન્નવદ્ધી ન અચ્છીની પેઠે ડુંદાડા મારતી વિલાસ ઉપર પ્રમાણે
બોલી અને પછી આગમ્મથી પસાર થઈ મઈ.

“ અર્જુનદેવ તિરસ્કારમાં હત્યા ત્હેમના મ્હોમાથી ઉદ્ધાર
નિકળ્યાઃ “ મર્યાદા બિચારી જોરત ”

પ્રકરણ ત્રીજું.

“ સ્ત્રી ચ.૨૪. ”

એક આલીશાન સુસોજીત મકાનમાં અત્યંત ઠાકમાઠથી દિન-
કુલકલંક, લાહોરના સુએદારનો વજીર ચન્ડુશાહ રહેતો હતો. એ
વખતે પંજાબનું ભાગ્ય વિધાન એ અન્યાયી અને કુર કિન્દુત
હાથમા હતું આર્યવતી લેનામાં મધ નહેતી. મનુષ્યવતી લેમાંય
જાટ નહેતી. પુણ્ય તરફ લેતી વૃત્તિ નહેતી. પાપ-અનાચારજ લેના
અદ્યમિન્દુ હતા. સુએદારને આડું અવળું સ્વમજનીને પોતાનું
મનધાર્યું કરવું એજ રહેતો ઉદ્દેશ હતો અને એ ઉદ્દેશના અળ ઉપર
તેણે સુએદાર માહેબને એટલે સુધી વશ કરી લીધા હતા કે તેના
નયાબ્યા પ્રમલ્લેજ સુએદાર નાચતો.

સમય મધ્યહનનો હતો. તાપનો કહે માફ કામ ચારિ
દિશાઓ ઝેઝો સોસા કરી રહ્યો હતી. પ્રભાકરના પ્રખર તાપમા
સૃષ્ટિ સુંદરનું સુકોમળ શરીર બળતું હતું. માયાવી મુગમળ તૃષ્ણુ
હરિષ્ણુના પ્રાણ્ય હરવા પોતાની માયાબળ નિસ્તારી રહ્યું હતું. ઉકળા-
ટનો સ્પર્શવાટ પુર જોસમા હતો. પંખીઓ વૃક્ષ શાખાઓમા
ધુપાઈને પોત પોતાની પાખો ફફડાવીને ઉકલાટનું શ્વમન કરવાનો અર્થ
પ્રયત્ન સેવી રહ્યા હતા.

સમય બેડો આકરો હતો. ચન્ડુશાહ મધ્યાહનનું ભોજન અર્પન
આરામથી પોતાના દિવાનખાનામાં હુકકો મગડાવતો બેડો હતો.
હુકકોનો મગડાટ અને ધુમાડાના પ્રમધમાટથી દિવાનખાનું ત્રાસ
દાચક દીસતું હતું.

ચન્દ્રશાહની આસપાસ ચાર પાંચ ખુશામતીયા ધાનો બાબુમા બેસીને પુંછડી પટપટાવતા હતા. કોઈ ત્હેની કાર્યકુશળતાનાં વખાણુ કરતા હતા. કોઈ ત્હેની વીરતાની પ્રસંશા કરતા હતા. કોઈ ત્હેના સૌજન્યની તારીફ કરતા હતા.

“ સાહેબ આપની કાર્યકુશળતાથીજ સુખેદાર સાહેબની સલા ટકી રહી છે. વ્યવસ્થાનું કામ જો આપ છોડી દો તો ઘડી બે ઘડીમા ખાના ખરાબી થઇ જાય એમ છે.” એક ખુશામતીયાએ ચન્દ્રશાહની કાર્યકુશળતાના વખાણુ કરતા આ પ્રમાણે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા:

“ નામદાર આપની વીરતાતો અગાધ છે લાખોની સંખ્યા આપની રક્ષામે ધસતી આવે તો પણ ત્હમે ડગલું પાછા ફરો એમ નથી કિન્તુ એ લાખોનાં માથા કાપી નાખવા જેટલું સૌર્ય આપનામા છે. ને એ સૌર્યના આધારે સુખેદાર સાહેબ તાગડ ધીના કરી રહ્યા છે. ખરેખર આપ તો વીરતાની અદ્ભુત પ્રતિભાં છો. આપનું તો પંજાબની પ્રજાએ પૂજન કરવું જોઇએ.” ખીજા ખુશામતીયાએ ચન્દ્રશાહની વીરતાની પ્રસંશા કરતા આ પ્રમાણે શબ્દો સંભળાવ્યા.

ચન્દ્રશાહ પોતાની પ્રસંશા સાંભળીને કુલાતો જતો હતો. તેના કેદસા ધીરે ધીરે વિકસતા જતા હતા. ત્હેની આખોની ઉડાણુમાથી અભિમાન અને ગૌરવની છટા ચમકવા લાગી. જાણે પોતે મુષ્ટિને સાર્વ ભામ સમ્રાટજ હોય એટલા ગર્વમા તેણે ડોક ઉંચી કરી.

“ ને કાર્યકુશળતા અને વીરતાની સાથે સાહેબમા સૌજન્ય એટલું બધું છે કે ન પૂછો વાત. તેમનાં હૃદયમા હંમેશા લાગણીજ વહે છે. કોઇનું દુઃખ તેઓ જોઇ શકતા નથી. શત્રુઓને ચીરવામા તેઓ જેટલા કઠિન છે તેટલા રંકેને જોતાજ રડી પડે એટલા દયાળુ

હૃદયના છે. ” ત્રીજાએ ચન્દુશાહનાં સૌજન્યની સ્તુતિ ટરતાં પોતાના સાથીઓને ઉદેશીને આ પ્રમાણે કહ્યું.

આ પ્રમાણે ખુશામદ પુરાણ ચન્દુશાહના દિવાન ખાનામા વંચાઈ રહ્યું હતું. એવામા એક સ્ત્રીએ ત્યાં પ્રવેશ કર્યો

ચન્દુશાહે આતુર નયને દૈક કુતુહલતા પૂર્વક ત્હેના સામે જોયું આવનારના હૃદયભાવો કળીજતાં તેણે પ્રશ્ન કર્યો

“ કેમ શું કામ છે ”

“ કંઈ નહિ ! ”

“ ત્યારે આવ્યા છો શું કરવા ? કાંઈજ કામ નથી ? ”

“ છે. ” “શું છે કહો ”

“ ખુશામદ જ્ઞાનો આશ્રય વશ થઈ ગયા. આવનાર વ્યક્તિને ઝોળખવા સૌએ પોત પોતાના ડોળા પહોળા કર્યા.

ચન્દુશાહના અંતીમ શબ્દો શ્રવણ કરીને આગતુક વ્યક્તિ બોલી,

“ જે કામ છે તે આપની શક્તિ બહાર છે ”

ચન્દુશાહનો હાથ એકાએક મુછપર ગયો. ત્હેના મન્ય ભાલમા અભિમાનના ઝોળા તરવર્પા ત્હેની આખોમા ગર્વની અનેરી છટા ચમકી તે બ્રાહ્મણો:

‘ મહારી-શક્તિની બહાર ? ’

‘ જી હા ’

“ અરે આ શું બોલો છો ? હું ચન્દુશાહ

‘ હું સત્ય કહું છું કે મહારે જે કામ છે તે આપની શક્તિ બહાર છે ”

“ ચન્દુ શાહની શક્તિનું ત્હેને જ્ઞાન હોય એમ જણાતું નથી. પણ કહો જોઈ, શું કામ છે ? ”

“ કહું ? કરી શકશો ? ”

“ અલ્પજ્ઞ. ચન્દુલાહે ધારે ને કરી શકે છે ! કેક પણ કાર્ય ત્હેની શક્તિ બહાનું હોઇજ ન શકે ! ”

“ ત્યારે હ્યો કહું ! ”

“ કહે. ”

“ પેલા મદમાશ્ય સુર અર્જુનદેવને ત્હેની નાલાયકીને અસ્તે. આપી શકે છે ? ”

“ કેમ ! તેણે શું ક્યું. ? ”

“ શું ક્યું છે શું !...સાબળો ! ત્હમે ત્હેના છોકરા તથે ત્હમારી છોકરી પાણાવવાનું કબુલ ક્યું છે ને ? ”

“ હા.. ને ! ” ચન્દુલાહે અર્થ્ય કહ્યું.

“ તે શું !...કાલે તેણે મહારી સ્થામે ખુદ્દા સ્પષ્ટ સપ્તદામઃ કહ્યું કેઃ એવા...મ્હને માફ કરજો હો !...એવા કુનારને ઘેર મ્હારે છોકરો નહિ પાણે દિવન સાહેબ ! મ્હારાથી આવનું એ અપમાન સહન થમ શક્ય નહિ. પંખાનાં નેક અને મ્હેમદીલ સુતસદી માણુ-સની અદ્યોષ મ્હારાથી સાબળી શકાઇ નહિ. ને તેથીજ આપને નિવેદન કરવા માટે હું આડં આવી છું તે આટલું કહેવા માટે કેઃ જેમ અને તેમ જલ્દીએ જેરી તાપનો અંત લાવો. ! ”

ચન્દુલાદ એક હાથ કેંચો ઘર્ષ ગયો. કોવના અંગારામા ત્હેનું સમસ્ત શરીર ખગરા લાગ્યું. કમ્પવા થયલા માનવીની પેઠે કેપા વેશમા તે કમ્પવા લાગ્યે. ત્હની વિશ્વળ આખોમાથી કોવનાં અગ્નિ ક્ષેત્ર ખરવા લાગ્યા. હાત વચ્ચે હોઠ પીસાયા હાથ પછાડી તે બોલ્યોઃ

“ શું એ અર્જુનદેવ આવા દુષ્ટ સ્વભાવનો છે ?...શીકર નહિ !

...હું હમણાજ ત્હેને બોલાવું છું ને સવળા વાત પૂછી જાઉં છું ' જોઈ લઈ કે ચન્દુશાસ્ત્રે અપમાન ને કેવી રીતે કરે છે ! કા કેઈ હાજર છે ? ”

“ તુરતજ ખુશામતીલા બોલી ઉઠ્યા : ” સાહેબ ! એવકે હાજર છે બોલો શું હુકમ ? ”

“ તમારામાથા એક જળ્ય જાઓ એ અર્જુનદેવને ખારા પાસે સંવર હાજર કરો. ”

એક જળ્ય તત્કાલેજ અર્જુનદેવને બોલાવવા ચાલી નીકળ્યો. તે માકીના ચન્દુશાસ્ત્રે શાત થૂંચા સમજાવવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ચોથું.

ગુરુ અને શિષ્ય.

“ રામચંદ્ર ! ” એક ભવ્ય પુરુષ બોલ્યો.

“ હા ! ” વિનય ભર્યાં સ્વરે ખીજે વૃદ્ધ પુરુષ બોલ્યો.

“ તુમને વિશ્વાસ છે ? ” પ્રથમ પુરુષે પ્રશ્ન કર્યો,

“ શાનો ? ” ખીજાએ ઉત્તર આપવાને બદલે સામે પ્રશ્ન કર્યો

“ કે ચન્દ્રશાહ એટલો બધો પતિત છે ? ”

“ પતિત ? પતિત તો શું ?... પણ તહેના જેવો પિશ્ચાચ માણસ
મ્હે કોઈ જોયો નથી.

“ એમ ? ” તે ભવ્ય પુરુષના કપાલમા કરચલીઓ પડી.

“ હા સ્વાર્થની સીદ્ધિ માટે એ બયાનક પાતકો કરવા
તૈયાન છે ? ”

“ ત્યારે કોઠે તહેને સ્થમજીવી ન શકે ? ”

“ તહેના વિરુદ્ધ જીમ ઉપાડના પહેલા માણસને પોતાના જીવના
પહેલો વિચાર કરવો પડે છે ! ”

“ એટલો બધો તે ઘાતકી ને ફર છે ? ”

“ હા ” રામચંદ્ર શિષ્યે હુંકુ ઉત્તર આપ્યો.

“ એ કઈ જાતનો છે ? ” ભવ્યા કૃતિમાન ગુરુએ પ્રશ્ન કર્યો

“ હિન્દુ ? ” રામચંદ્રે જણાવ્યું.

“ હિન્દુ ? ” ગુરુ આશ્ચર્યતા દર્શક સ્વરે બોલ્યા.

“ હા હિન્દુ ” રામચંદ્રે બારદહને જણાવ્યું.

“ અહા ! હિન્દુ જાતિમાં એવા ભયંકર પિશાચો પાકે છે કે ? ”

“ ગુર ! ત્હે એટલો ત્રાસકિંવા કેર વર્તાવે છે કે પંજાબના લોક ત્હેનાથી ત્રાહી ત્રાહી પોકારે છે ! ”

“ સુખેદાર સાહેબ આ બધું નથી જાણતા ? ”

“ એ પિશાચે સુખેદાર સાહેબને એવા તો વશ કરી લીધા છે કે તેઓ! એ ધાતખીના નચાબ્યા પ્રમાણેજ નાચે છે ! કિન્તુ સુખેદાર સાહેબ તો એ નર પિશાચ્યનું એક પુતળું બની ગયાછે ! ”

“ લોકો! સુખેદાર સાહેબ પાસે ચન્દુશાહના કેર વિરુદ્ધ ફરિયાદ કેમ કરતા નથી ? ”

“ મ્હેં પ્રથમ ન કહ્યું ? એતી વિરુદ્ધ બોલનારે પોતાના જીવનના પહેલો વિચાર કરવો પડે છે ! ”

“ એ શુ માણસનેાચે વધ કરે છે ? ”

“ જે પાતકી છે-ભયંકર ધાતકી છે ત્હે માણસનેા વધ કરતા જગ પશુ ડર પામતો નથી. ચન્દુશાહ એક એવો નિર્દય અને રાક્ષસ સ્વભાવનો છે કે માનવ હત્યા કરતાયે તે ડરતો નથી. પાપને તે ગણકારતોજ નથી. પ્રજાની વાતો કરનારને તે તિરસ્કારી કઢાડે છે. સ્વાર્થ સાધનામા જે વિગ્નરૂપ હોય ત્હેને દુર કરવામાજ તે પોતાની મહત્તા માને છે. રાકડી પ્રજા ઉપર ત્રાસ વર્તાવવામાંજ ત્હે પોતાનું ગૌરવ ગણે છે. સુખેદાર સાહેબની આખમા છુળ નાખીને ભયંકર કૃત્યો કરવા અને એ રીતે પોતાને સાર્વ લાભ સમ્રાટ બનાવવા તે મથી રહ્યો છે. મ્હને લાગે છે કે જતે દિવસે જ્યારે ત્હેનું જોર પુષ્કળ જમશે ત્યારે સુખેદાર સાહેબને ત્હે ઠોકરે મારશે. ગુર ! ગુર !

તહેના પાપની હવે તો પરાકાષ્ટ થાય છે !... શું પરમાત્મા આ બધું નહિ જોતો હોય ? ”

“ પરમાત્મા બધુયે જુએ છે. જ્યાંસુધી ચન્દુશાહના પુણ્ય હશે ત્યાં સુધી તે કુષ્ટિત્વ કરતા કાવશે પરન્તુ જ્યારે તહેના પુણ્ય પરવારી જશે ત્યારે જાણુજો કે તહેના વજાંજ ખરાબ હાલ લવાલ થશે કારણકે:—

અનીતિ કર્યાથી દુષ્ટને સુખ ચાર દિન દેખાય છે !

પ્રભુને મળે ન પિસાયને ગર્વે ઘણો ડુલાય છે !

પણુ કૂર કૃત્યરૂપી અનલ જ્યા અગમા કેલાય છે !

પસ્તાય છે પાપી ભયકર કષ્ટમા પીલાય છે !

મદાધ થન્ને માનવી જે પાપ પથ ધાય છે !

સત્કર્મને સદ્કર્મથી પાપી પતિત જે થાય છે !

પાપના પંથે પુણ્ય જે પાય ધરતા થાય છે !

એવા જનો સર્વે નરકના દારમા અથડાય છે !

માન ભુક્ષી આધળા અભિમાનમા જે થાય છે !

રાત્રિ દિવસ તહેના હૃદય કુષ્કર્મમા દોરાય છે !

પણુ ઇશ કેરા કોપની જે સમય વૃદ્ધિ થાય છે !

શિક્ષા તણા અગ્નિ મહીં શયતાન સળગી જાય છે !

રામચંદ્ર પરમાત્મા નથી જોતાં એમ કહી શકાય નહિ. તેનાં દૃષ્ટિ સંકળા ઉપર છે કોણુ કેવા કૃત્ય કરે છે તે બધું તે નિહાળે છે ને ધ્યાનમા રાખે છે. જ્યારે પાપીના પાપકૃત્યોનો અવધિ થાય છે ત્યારે પરમાત્માની આખમાથી કોપનો અગ્નિ બુધવનો બુધવતો બહાર પડે છે અને પાપી આત્માઓના પાપી શરીરોને બાળી મૂકે છે... ચંદુ શાહ અત્યારે તો પાપ કૃત્ય કરતા કાવશે પરન્તુ આખરે પરમા-

આનો કોષ એ સમતાન ઉપર અવશ્ય ઉતરી પડશે ને પરમાત્માના કોષની હુતાશ્વમા તે બળીને ખાખ થઈ જશે. ”

“ એ બધું થાય ત્યારે ખરું; પરંતુ અત્યારે તો લોકોને હેતા ત્રાસ અને ડરને તામે થન્ને મદન સંકષ્ટ ભોગવવા પડે છે. ”

“ લોક એ સ્થાને પોતાનો મળખુત પોકાર ઉઠાવે તો એ દશા સત્વરે સમુળ દૂર થઈ જાય ! ”

“ ગાકડી પ્રજા એવું સાહસ કયાથી કરી શકે ? ”

“ કેમ ? ”

“ તેઓનાં જીવન અત્યંત નિર્મોલ્ય થઈ ગયા છે ! ”

“ પંજાબના લોક નિર્મોલ્ય છે ? ”

“ ચન્ડુ શાહના ત્રાસ સ્થાને કોમ પશુ માનવી સુધે કે આં જનું નથી એજ બતાવી આપે છે કે પંજાબના લોક નિર્મોલ્ય છે ! ”

“ નહિ. રામચંદ્ર ! પંજાબના લોકો જોટલો જુસ્સો, જોટલું જનુન, જોટલી ધર્મિક્યતા છે તેટલો જુસ્સો, તેટલું જનુન, તેટલી ધર્મિક્યતા ખીજ કોઈ પશુ પ્રાવનાં લોકોમાં છેજ નહિ. માત્ર અગ્રેસર થનાર કોઈ જોછો. ”

“ આપ કહો છો એ સત્ય હશે !...પંજાબના લોકોના હૃદયમાં જનુનના જુવાળા આવતા હશે પરંતુ આમળ પડીને પોકારનો જુદો હિંસનાર કોઈ નિકળતું નથી ? ”

“ ને તેથીજ ચન્ડુ શાહ મોજ માણી શકે છે ! પશુ મૂને તો જણાય છે કે જતે દિનસે કોઈ બળવાન વ્યક્તિ એ પિશ્ચાચના પાપો સ્થાને વિરોધનો બળવો જગાડશે ! ”

“ એવી વ્યક્તિ જન્મે ત્યારે ખરી ! ”

“ રામચંદ્ર ! ખોટું નથી ! જ્યારે જ્યારે અમલદારોની જુ-

લગભગ વધતી જાય છે ત્યારે પરમાત્માજ એ ભુક્તની સ્થાને થવા એકાદ વ્યક્તિને જન્મ આપે છે. ”

“ હું તે માન્ય ગણું છું !...પણ ગુરુ ! ચન્દુશાહને સ્થમ-
જીવવાનું ત્હમારાથી ન થાય ?...મ્હને લાગે છે કે આપ મ્હોટા
ધર્મગુરુ છો તો તેથી આપના કથનને તે જરૂર માન્ય રાખશે. ”

“ મ્હને પણ એજ ઇચ્છા થઇ આવી છે કે મ્હારે ચન્દુશાહને
ધર્મબોધ આપવાનો પ્રયત્ન સેવવો.....ઉપદેશની અસર લેનાર થશે
કે નહિ તે અત્યારે કહી શકાય એમ નથી. ”

ગુરુ ! આપનો પ્રતિભા ભર્યો આકર્ષક બોધ એ પરત્ર
બાલજીવને જરૂર સત્કર્મ તરફ વાળશે એમ હું અનુમાન કરું છું ! ”

“ પરમ દયાળુ પરમાત્મા ત્હમારી એ વાણી સંજીવ કરે ! ”

“ ને પરમાત્મા એ પિશાચને સન્મતી આપે ! ”

“ રામચંદ્ર ! તું કહી શકીશ કે માનવી આટલો પતીત કેમ
થાય છે ? ”

“ વાહ ! કેવો પ્રશ્ન ! માનવી પતીત કેમ થાય છે ? ગુરુ !
માનવીનું હૃદય જ્યારે સ્વાર્થ—પછી તે ગમે તે પ્રકારનો હોય !—
સાધવા માટે તલપાપડ બને છે ત્યારે ત્હેનો સ્વભાવ અત્યંત ઝેરીલો
અને દુર થઇ જાય છે તેથી ગમે તેવા પાપ દ્રવ્યો કરતાં ત્હેના
હૃદયમાં લેશ પણ કમ્પ કિંવા ડગનો આવિર્ભાવ થતો નથી. પોતાના
હુષા પાપેને પરમાત્મા ભુલ્યે છે એમ પાપીનું અન્તર સ્થમજી શકતું
નથી. તે તો સ્પષ્ટમા જાણે પોતે એકલોજ છે એમ માનીને
દુષ્ટતામાં દોરાય છે. સ્વાર્થ ભાવનાનો ઉદય માનવીના ઉરમાં જ્યારે
થાય છે ત્યારે માનવી પતીત થઇ જાય છે એમ મ્હારું તો માનવું
છે... પછી આપની માન્યતા.. ”

“ મહારી માન્યતા પણ એજ છે. સ્વાર્થની પ્રગળાત માનવીને પાપના પંથે પ્રયાણ કરાવે છે. સ્વાર્થ પ્રથક પ્રથક હોય છે; ને સ્વાર્થ જેટલો મહાન તેટલોજ માનવીનો પાપપર્વત મહાન થાય છે!...થયુ '... આ વાત આટલેથીજ પતાવી દઇએ '... ચન્દ્રશાહને સત્પ્રેમી આપવાની ઈચ્છાને તું કાલથીજ અમલમાં મૂકીશ..... ચાક્રો! હવે સ્નાન કરી લઈએ; કારણકે આપણે આ વતચીનમાં ત્રણો વધારે વખત ગુમાવ્યો છે. ”

“ હા ચાક્રો. ”

ગુરુ અને શિષ્યનો વાતોલાપ એટલેથી અટક્યો ને કિમ્બરનાન વિધિ કરવામાં પ્રવૃત્ત થયા.

વાંચનાર ! એ ગુરુ અને શિષ્ય અન્યે કોઈ નહિ પરંતુ આપણા શિષ્યોના પવિત્ર ધર્મ ગુરુ અર્જુનદેવ અને તહેમન. પવિત્ર શિષ્ય શ્રી ગમચન્દ્ર હતા !

પ્રકરણ પાંચમું.

“ અન્દુશાહ અને અર્જુનદેવ. ”

- “ જમગ્યો અહાલેક ! અમ્હે જમગ્યો અહાલેક !
 “ ધર્મને દાર ઉભી સાધુને ભેખ !
 જમે જમગ્યો અહાલેખ !
 “ આત્મ તપમયાર્થી મનવી માલેક !
 “ માલેકના નામની પુકારીને નેક !
 જમે જમગ્યો અહાલેક !
 “ વાણીમા—ઝોળીમા—વર્તનમા એક !
 “ જીવદયા—ધર્મ—પ્રેમ રાખી વિવેક !
 જમે જમગ્યો અહાલેક !
 “ જમે જમગ્યો અહાલેક ! અમ્હે જમગ્યો અહાલેક !
 ‘ ધર્મને દાર ઉભી સાધુને ભેખ !
 જમે જમગ્યો અહાલેક ! ”

વેકા ગ્રીત ધર્માત્મા અર્જુનદેવના વદનમાથી નીકળતું હતું. તે પુત્ર્ય પુણ્ય પમલા ભરતા અર્જુનદેવ જનમાર્ગ ઉપર ચાલ્યા જતા હતા. લોકોના ટોળેટોળા તહેમના દર્શન કરતા હતા. અર્જુનદેવની પુન લોકોને ‘ વાહવાહ ’ બેલવાની ફરજ પાડતી હતી સાધારણ માનવી અને અર્જુનદેવમા ભાજીતા ફેરફાર નહિવત્ હોવા છતાં એ પુણ્યાત્માનું હૃદય અલૌકિક હતું. અને એવા અલૌકીક હૃદયોજ જમતની સપાટી ઉપર વિચરતાં માનવાત્માઓને પોતાની નરક શોધાયુષ્કની પેઠે આકર્ષી શકે છે.

અર્જુનદેવ જનમાર્ગને વટારીને એક સાકડા રસ્તાપર ચઢયા. એકે જામને તેઓ અટક્યા. એક આલીશાન મકાનના પ્રવેશ દ્વાર પાસે તેઓ થોડીપણ ઉભા રહ્યા. પછી તેમણે ધામે પગથે એ મકાનમા પ્રવેશ કર્યો.

અર્જુનદેવે જે મકાનમા પ્રવેશ કર્યો તે મકાન ચન્દુશાહનું હતું. મત પ્રકરણમાં જણાવ્યા મુજબ ચન્દુશાહે અર્જુનદેવને બોલાવ્યા હતા. તે તેથીજ અર્જુનદેવ એ નરપિશ્ચાચના મકાનમા પ્રવેશ્યા હતા.

મકાન અંદરથી અત્યંત મનોરંજક હતું. અર્જુનદેવની દ્રષ્ટિએ તે અત્યંત મહાન જણાયું. અમાધાગ્ય માનવીની દ્રષ્ટિ દૈવ્ય રોય છે ને ?

ચન્દુશાહ પોતાના દિવાનખાનામા એક આરામ પુરશી પર બેસા હતા અને હુકાની નળીમાથી ધુમ્રપાન કરી રહ્યો હતો. ત્હેની રત્નમુદ્રા પર તરતરતો ભાવ કહેતો હતો કે તે કોઈની રાહ જોતો ખેડો હતો. અત્યારે ત્હેની પાસે કોઈપણ હતું નહિ કિન્તુ તે એક-એ જ હુકમો મગડાવી રહ્યો હતો.

અર્જુનદેવ એ દિવાનખાનામા દાખલ થયા. ચન્દુશાહની કાંધ ખરી દ્રષ્ટિ એ પૂછાતમા પર પડી. અર્જુનદેવે સંયોગેનું ઉડાણ પુરતજ માખી હીધું; પરન્તુ સાધારણ માનવીની પેઠે તેઓ ભીતી પામ્યા નહિ. આ વખતની ચન્દુશાહની સુખાકૃતિ એવી ભયંકર અનેલી હતી કે જે કોઈ પંખાથી માણસ ત્હેની પાસે ત્હેના બોલાવરાવવાથી ગમેા હોય તો ત્હેને જોતાજ પોતાનું મૃત્યુ થઈ ગયું માની લે. કારણ કે ચન્દુશાહની આકૃતિ જ્યારે કોય વિવશ થાય ત્યારે ત્યારે કોઈ માનવી જરૂર મૃત્યુને માર્ગે ચઢે એમ લોકે એ લતા હતા.

પણ અર્જુનદેવ મહાન હતા. ચન્દ્રશાહના કુપિત મ્હેનતે જોઈને તેઓ રજમાત્ર પણ ડર પામ્યા નહિ.

આશિર્વાચન કચ્ચરીને તેઓ શાહની રક્ષાએ ઉભા રહ્યા. અર્જુન-દેવની ભવ્ય મુખાકૃતિને જોતા ધડીભરને! ચન્દ્રશાહ ચંચળી ગયો. પાછળથી તે બોલ્યો:—

“ અર્જુનદેવ ! ”

“ શું ! ”

“ ત્હમને અહિં શા કારણથી બેલાવવામા આવ્યા છે તે ત્હમે જાણો છો ? ”

“ તે ત્હમારો જણાવ્યા સિવાય હું કેમ જાણી શકું. ? ”

“ સાબજો !...મહારી પુત્રીને ત્હમારો પુત્ર નહિ પડ્યો એમ ત્હમે કોઈના મ્હેડે કહ્યું હતું ? ”

“ મહને યાદ નથી ! ”

“ હી.. ક '...હુ પુછું છું કે ત્હારો પુત્ર મહારી પુત્રીને નહિ પડ્યો ? ”

“ ના. ”

“ શું કહ્યું ? ” ચન્દ્રશાહે ભવા ચલડાવ્યા.

“ ન સાબજ્યું ? ” અર્જુનદેવ તિરસ્કારમા બોલ્યો.

“ ફરી કહો કે ત્હમારો પુત્ર મહારી પુત્રીને નહિ પડ્યો ? ”

“ ના. ”

“ ના ? ”

“ અલખત ના. ”

“ ત્હમને ખબર છે કે એક સમાધીશ શાહનું ભવ કરે અપમાન કરવામા થણા માંડા પરિણામ સમાયલા છે. ! ”

“ અપમાન શાનું ?.. ને માહા પરિણામ શાના ? ”

“ ત્હમારો પુત્ર મ્હારી પુત્રીને નહિ પરણે એ મ્હારું અપમાન નહિ તો બીજું શું ! ”

“ ત્હમારી દૃષ્ટિએ કદાચ તે અપમાન હશે ”

“ ને ત્હમારી દૃષ્ટિએ નહિ ? ”

“ ના. હું તો ત્હેના અપમાન જેવું કશુંયે જોતો નથી. ”

“ ત્હમે વિચારપૂર્વક બોલી રહ્યા છો ? ”

“ હું એક પણ શબ્દ વિચાર કર્યા વિના બોલતો નથી. ”

“ ત્હમારો પુત્ર મ્હારી પુત્રીને નહિ પરણે એમ ત્હમે કે-
પરંતુ ત્હેના કાઈ કારણો જીવ કરશે ? ”

“ શા માટે ? ”

“ મ્હારે જાણવાની જરૂર છે ! ”

“ જાણો...ત્હમે એક પિશાચ પુરૂષ છો !...”

“ હેં !...હેં !...હેં ! ”

“ હા. ત્હમે એક બચકર પિશાચ પુરૂષ છો...પિશાચને સં-
બંધ અમ્હે રાખી શકીએ નહિ. ”

“ મ્હને પિશાચ કહેનાર માણસ !...ત્હને જીવવાની મમતા
નથી શું ! ”

“ એટલે ? ”

“ ત્હારું શિર અને થડ જીવ કચવામાં આવશે ! ”

“ કારણ ? ”

“ તું મ્હને પિશાચ કહેનાર કાણ ? ”

“ અજ્ઞાન દેવ. ”

“ મ્હને લાગે છે કે ત્હારું મગજ ઠેકાણે નથી ! ”

“ તદ્માદે મગજ કઠાય ખસી અધું દશે !...મ્હાદે મગજ તે
કેકાણે છે ! ”

“ અર્જુન !...ત્હારી વણીજ પરાબ દસા શે ! ”

“ ત્હેની મ્હને શી કર નથી. ”

“ જો તું મ્હારે અપમાન કરશે તો ત્હારા પર દુઃખનો આઘ
દત્તો પડશે ! ”

“ દુઃખોની મ્હને પરવા નથી ! ”

“ તું રીખાઈ રીખાઈને મરીશ. ”

“ આત્માને કોઈ રીખાવી શકતું નથી ! ”

“ ત્મારે ત્હેં માટે અપમાન કરવાનો વિચાર કર્યો છે ને ? ”

“ સ્પષ્ટે! તારની જરૂર હોય તો મ્હારે કહેવું જોઈએ કે હા. ”

“ પરિણામને વિચાર કર્યો ? ”

“ એક વખત કહ્યું નહિ કે દુઃખની મ્હને પરવા નથી. એવા
પરવા વિનાનો માણસજ ત્હમને પિશ્ચાત્તુ સંબોધન આપવા જોટલી
દિશન દર્શાવી શકે; સમજ્યા ? ”

“ દુઃખની પરવાનથી પણ પ્રાણની તો પરવા છે ને ? ”

“ બીલકુલ નહિ ! ”

“ તો શું તું મ્હારો વિરક્કાર કરે છે ? ”

“ પિશ્ચાત્તો વિરક્કારજ હોય ! ”

“ શું હું પિશ્ચાત્ત ? ”

“ હા પિશ્ચાત્ત ! બેશક પિશ્ચાત્ત ! પાપાત્મા પિશ્ચાત્ત ? ”

ચન્દ્રશાહ એકદમ ઊભો થઈ ગયો. ગુસ્સાથી માતવચ્ચે હોઈ
ખંડાને તો અર્જુનદેવ તરફ ફર્યો.

અર્જુનદેવ કાષ્ઠપણુ બોલ્યા વીના સ્થીર બિના રહ્યા તમારો
સાક્ષાત પ્રતીઆ જેવા તે સોમતા હતા.

ચન્દ્રસાહે કોધાવેશમા હાથ ઉગામ્યો પણ હેનાથી એ બુદ્ધ
મૂર્તી ઉપર ધા કરી શક્યો નહિ. કાણુજાણે કેમ ને ગુસ્સાથી ના-
કચકચાવતો દિવાનખાના બહાર ચાલ્યો ગયો.

થોડીવાર બેન રહ્યા પછી અર્જુનદેવે એકાએક આ પ્રમાણે
કિંદબાર કાઢ્યા.

“ અર્જુન ! આ ત્હારી કસોટીના સમય છે !

આપ્પા શીખ સમાજને ત્હારે આત્મ સમર્પણનો પાઠ શિખવતો
છે. સજ્જ થા અન્યાયીઓના અન્યાયનો જડઆ તોડ જવાખ આપવો.
માટે આત્મ બલીદાનજ એક સર્વ શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે...ત્યામ એજ
જમતનું જૈરવ છે.....પ્રાણદાનમાંજ પુણ્યની પ્રતિષ્ઠા છે ! ”

પ્રકરણ છઠું.

“ લ'ભેરણી ”

- “ મળમુત્ર હાડ રૂઢિરતી અખળા ભયંકર ઝેર છે !
“ દીલકાલ કરનારી ખચીત શિર છેદતી શમશેર છે !
“ નારીતણાં ઉરમા યદિ આવેશ આવી જાય છે !
“ તો વિશ્વમા ઉત્પાત કારી એક ક્ષણમા થાય છે !
“ વિષવેલ છે વામા નહિ તે ઝેરને વામી શકે !
“ આકાશને અખળા તણો નાપાર કે પામી શકે !

ઉપરના શબ્દો માટે કોમળે શંકા લાવવાની જરૂર નથી એટલું કહીને આ પ્રકરણ આરંભાયે.

જહાગીર બાદશાહ એક બહુ સુલ્ય રત્નજીડીત આસન પર બેઠો હતો. ત્હેની પાસે એક ક્રોધીત મુદ્રાથી ભયંકર દેખાતી બામિની ઉભી હતી.

“ ત્હારે શું કહેવાનું છે ? ” બાદશાહે પ્રશ્ન કર્યો

“ હું એક અગત્યના સમાચાર આપવા માટે અહિં આવી છું ! ”

“ એ સમાચાર શા છે ? ”

“ અર્જુન—પેલો શિખોનો ગુરુ થઈ બેઠોલો અર્જુન—પોતાના બેલાઓને ઘેટે સ્વારી શિખડાવે છે ! ”

“ મ્હને ખબર છે કે એ ઘોડાનો વ્યાપાર કરે છે ! ”

“ નામદાર ! ઘોડાના વ્યાપારને અદ્વે તે ઘોડાનો શોખ પેદા કરે છે ! ”

“ શા સારું ? ”

“ એ જણાવવા માટેજ હું અહિં આવી છું ! ”

“ જણાવ. ”

“ દરેક મુસલમાનની દાદી બિપ્પેડવા માટેની તૈયારી કરવા માટે તે એમ કરે છે ! માફ કરો શહેનશાહ !.....એ કાફરી આપ નામદારની.....”

જહાગીર એકદમ આસન પરથી નીચે ઉતરી પડ્યો. ત્હેની આખોમાથી ક્રોધના અંગારા ખરવા લાગ્યા. તે સ્ત્રીનો હાથ પકડીને તે ગોણ્યો:

“ શું તું ખરું કહે છે ? ”

“ ખોટું કહેવામા મને શો ફાયદો ? ”

“ એ અર્જુન શું આવા અધમ સ્વભાવનો છે ? ”

“ મુસલમાનોની શહેનશાહી એ કાફરીથી નથી સહેવાતી. હું આપને ચાહું છું મહારા માલીકના પગની ધુળ શીરપર ચઢાવવા હું મરું છું ને તેથીજ આ ગુપ્તભેદ ઉઘાડો પાડવાની મહેનત જરૂર ભેદ છે. વધારે ખાત્રી જોઇતી હોય તો એ દિવાન ચન્ડુશાહને લખેલો આ પત્ર. ”

એમ કહીને તે સ્ત્રીએ કાચળીમાં સતારડેલો એક પત્ર બહાર કાઢ્યો અને જહાગીર આદશાહને આપ્યો.

જહાગીરે તે પત્ર વાચવા માડ્યો. તે પત્રમા નીચે પ્રમાણેનાં લખાણનો સમાવેશ હતો.

“ નામવર શહેનશાહ !

“ શિષ્યોનો ધર્મશુર અર્જુનદેવ પોતાના શિષ્યોને લશ્કરી તાલીમ આપી રહ્યો છે. આપ નામદારની શહેનશાહી તે ખુંચથી લેવા માગે છે ને તેથી તે પોતાના હાથ મજબુત કરવાને પ્રયત્ન

સેવી રહ્યો છે.....અર્જુનદેવની પાસે પુષ્કળ શિષ્યોની સંતા છે. જો તેને અત્યારે શકડવામાં નહિ આવે તો આગળ જતા તે વાત બરાબર પચ્છિમા લાવશે.

“ આ વાત મારા જણવામાં હમણાજ આવીને આપને ચેતાવવાની ખાતર આ પત્ર લખવાની જરૂર મહે વિચારી છે. હવે આપને યોગ્ય લાગે તેમ વર્તવા આપ સુખત્યાર છો એજવી ચન્દુશાહને

પત્ર વાચતાજ જહાગીરના ડવા દિબા ચર્મી ગયા. રામરાવને જવાગા પ્રકટી કોધના મહાસાગરમાં તહેનું શરીર ડૂબી ગયું. તહે-કપાળમાં કોપની કરચલીયો પડી. બકુટી ઊંચી ચઢી ને તે બોલે

“ હા, કોણ છે હાજર ! ”

બહાચી એક પહેરેગીર અંદર દોડી આવ્યોને વાન્દ્યાહને નમીને બોલ્યે :

“ નામદાર ! સેવક હાજર છે ! કુકમ ? ”

“ દીવાન ચન્દુશાહને બોલાવી લાવ. ”

આરા સાબળીને પહેરેગીર સલામ બરીને દીવાનને તેડવા માટે ચાલ્યો ગયો.

“ ખુમસરત બાનું ! ” જહાગીર બોલ્યો: “ તને આ બેઠ્ઠી બખર શી રીતે પડી ? ”

“ અર્જુનદેવ પોતાના એક ખાસ ચેલાને કહેતો હતો...”

“ શું કહેતો હતો ? ”

“ કે આપણે મુસલમાનનું મુળ કિખેડી નાખવું છે ! ”

“ તહે બરાબર સાબળ્યું છે ? ”

“ હાજી. ”

“ એ ચેલાને તું ચોળખે છે ?.....તેનું નામ તું બજા છે ? ”

“ અર્જુન દેવનેજ ફક્ત હું ઓળખી શકી હતી. તેના ચેલાને હું ઓળખી શકી નથી તેમ તેનું નામ પણ એ અન્નેની વાતચીતમાં આવ્યું નહોતું કે હું નામ જાણી શકું ! ”

“ પાક ઓરત ! ત્હે મ્હને ઠીક ચેતાવ્યો. તેના મુખભેદની વાતો હતો કદીયે જાણી શકત નહિને એ કાદર... ..”

“ જરૂર આપને હેરાન કરત ! ”

“ પણ હવે એ કાદરના શા હાલહવાલ થાય છે એ જોઈ લેજે ! ”

“ બાદ... સાહેબ ! નજદૌહના મુન્હાની શિક્ષા શ હોઈ શકે છે ? ”

“ જાંઘીબર અસલ કાગઝારવાસ. ”

જહાગીર બાદશાહ અને તે સ્ત્રી વચ્ચે એ પ્રમાણે વાતોચાલ ચાલી રહ્યો હતો ત્યાં ચન્ડુશાહ આવી પહોંચ્યો. બાદશાહને મલામ કરીને તે બોલ્યો.

“ નામદાર ! સેવકને બોલાવવાનું જે પ્રયોજન હોય તે કહો. ”

“ આ ચિઠ્ઠી ત્હમારી છે ને ? ”

જહાગીરે પેલો પત્ર ચન્ડુશાહને અતાવતા પ્રશ્ન કર્યો.

“ હા નામદાર ! ”

“ ત્યારે અર્જુનદેવનું હવે શું કરવું ? ”

“ આપ સાહેબને જે યોગ્ય લાગે તે ! ”

“ પણ ત્હમારી સલાહ જોઈએ ? ”

“ મ્હારી સલાહ એ છે કે ત્હેને કેદ કરવો ! ”

“ શિખલોકો ઉશ્કેરાશે તો ? ”

“ સમજાને એકદમ કતલ કરી નાખવા પડશે ”

વા...૩...અનુશાસ ! એ કાફરને તમેજ કેદ કરો ! ”

“ જેવી આજ્ઞા હમણાજ એ નીચને કેદ કરી આપની પાસે
હાજર કરું છું. ”

“ સાફ ! ”

“ પણ સલામતે હો !...અર્જુન દેવને કેદ કરવો એ બાલકના
ખેલ નથી ! ” તે સ્ત્રી દીવાનના મહો તરફ જોઈને બોલી.

“ એરે એ અર્જુનને કેદ કરવો તહેમા શો ગદ છતવાનો હતો ? ”

“ મુલોછો દિવાન સાહેબ !...તહેની પાછળ મહોરી સંખ્યામા
શિષ્યો છે ”

“ તેથી શું થયું ? અમારી પાસે પુરુષ સેના છે. થોડા સીપાહીઓ
સાથે સંઘર્ષનું હું તહેને કેદ કરવા જઈશ. ”

“ સીપાહીઓ લઘુજનો તોયે સાવધ રહેજો કારણ કે

“ નથી વાતો કપોતોની પકડવો આજ ભીષણ છે !

“ બંદી...અર્જુનને કરવો ખરેખર કાજ ભીષણ છે !

“ ચણા છે લોહનાએ ચાવવાના બાલ ખેલન છે !

“ પુરૂષ અર્જુનીપાછળ હજારો શિષ્યનું દલ છે ! ”

પ્રકરણ સાતમું.

“ભોંયરામાં કેદ !”

“તું કેદ છે !”

“શા માટે ?”

“તહેં બાદશાહ તરફ એવકાશ કરી છે !”

“ચાલો ત્યારે; હું આવવા તૈયાર છું !”

“તહને હાથ કડી પહેરાવવી પડશે !”

“ચુ કહ્યું ? જગતના બાદશાહને એક નહાનકેડો બાદશાહ હાથ કડી પહેરાવશે ? ખીલકુલ નહિ. જ્યાં સુધી એક પણ શિખ વચ્ચે ઝવતો હશે, જ્યાં સુધી એક પણ તલ્વાર સામ્યુત હશે ત્યાં સુધી કેતી તાકાત છે કે અર્જુન દેવને હાથકડી પહેરાવી શકે !”

એમ કહીને હુખ્યા સિંહની પેઠે શિખોનું ટોળું ચન્દુશાહના માણસે. કેપર તૂટી પડવાની તૈયારીમાં હતું. ચૂરની આંત્રાનીજ માત્ર રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

“ખચરદાર !” અર્જુન દેવ શિખો પ્રતિ ઉંચે સારે કહેવા લાગ્યા.

“ખચરદાર ! પાપ અને પુણ્ય, સિતમ અને સત્ય વચ્ચે આજે લુધ્ધ છે. તેમાં તમારે કોઈએ વચ્ચે પડવાની જરૂર નથી.”

એટલું કહીને પછી તેઓ ચન્દુશાહને ઉદ્દેશીને બોલ્યા :

“ચન્દુશાહ ! ચાલો, હું તમારી સાથે આવું છું; પણ યાદ રાખજો કે જે હિન્દુ સસાબના ઉધ્ધારને માટે કાર્ય કરી રહ્યો હતો તે તે અખલિત રીતે થયાજ કરશે. અને તેમાંથી એક દિવસ એવું

પરિણામ આવશે કે ત્હમે અને ત્હમારા સ્વામિ ખેદાનખેદાન થઈ જશો. હું એક ઇસારો કરું તો તું અને આ ત્હારા હથિયાર બંધ માણસો સંવળા હતા ન હતા થઈ જાય પરંતુ મ્હારાથી તેમ થઈ શકે નહિ. હિંસામાં હું પાપ જોડું છું. પાપનું કામ અર્જુન દેવ કદી પાણુ હરે નહિ. શતિ એજ સંજ્જનનું પુણ્ય લક્ષણ છે ને ને હું અત્યારે સેવા રહ્યો છું. તું મ્હને જોલમાં પુરીશ, પરંતુ ત્હારે ખાત્ર જાણવું કે મ્હારો આત્મા ત્હારી જોલની દિવાલોમાં પુરાવાનો નથીજ. મ્હારું આત્મત્વ શિખો કેળવવાનું કરશે. મ્હારું જ્ઞાન બચુર શરીર મ્હે ત્હારા કાગઝારની એક અંધારી કોઠડીમાં પુરાય ! મ્હને ત્હેની જગત્તે ચિન્તા નથી.

“ ચન્દુશ્વાહ : ત્હે કટલાય વખતથી અધર્મ અને અનાયાસ મુલક કૃત્યો કરવા માડ્યા છે; હથુર તન્દ્રથી ત્હેનો ભયંકર બદલો મળવાને હજી વાર છે દમ્માં ત્હારા પાપનો પોટસો વધુને વધુ ભીંજાને. જય એ જોવા તું અધારો અધારો કરે છે. શીકર નહિ દાનવ સ્વભાવજ એવો પાતકી હોય છે ! તું દાનવ છે. ભયંકર કૂર માણસ છે દયા, ધર્મ, પ્રેમ એમાંનું કશું ત્હારામાં નથી. ત્હારી વિરૂદ્ધ બાવળ કરનારને તું દેહાત દેહની શિક્ષા આપે છે એ ત્હારી કેટલી અધમતા સૂચવે છે?... મ્હેં વિચાર્યું હતું હું ત્હને સત્યોષ આપીને કેક સુધારવાનો પ્રયાસ સેવીશ, પરંતુ મ્હારો એ વિચાર અમલમાં મૂકવા હું સમર્થ થાઉં ત્યાર પહેલાં તો તું મ્હને બંદીવાન બનાવવા આવી પહોંચ્યો છે ! ત્હારા હાથમાં હાથકડી છે...શા માટે તું તેને લાગ્યો ? હાથકડીની મ્હને જરૂર નથી...ને આટલા સિપાહીઓના સાથ શું કરવા ?...અરે ! મ્હારે ત્યા આવવાનીજ તસ્દી ત્હેં શા સારે લીધી ? મ્હને પત્ર લખવો હતો એટલે હું આપોઆપ ત્હારી

પામે આવત અને કાર્મપણ પ્રજન વિના ત્હેં મ્હને કેદી બનાવી
કેલો હેત !...પણ ખેર ! શું તે થયું ! હું ત્હારી સાથે આવવા
નયાર છું !

“ ચન્ડુશાહ ! હું તારી પાછળ શા સાર આવુ છું ? કાઠ
રહમખ પર છે ?...હું એટલા માટે નિઃસંકોચ ત્હારી સાથે કેદી
બનાવે આવું છું કે જગત સમજ લે કે આત્મ અભિજ્ઞાન વિના અન્ય
એક પણ પુણ્ય વિશેષ હતી. મ્હારો શિખ સમુદાય શાન્ત પણે
રહમખ લે કે સત્ય અર્થે પ્રાણ આપવો—લોકહિત અર્થે કારાગારના
કઠિન કષ્ટોને આનંદભર સ્વીકારવા એમાજ માનવીની મહત્તા છે. ”

શિખ સમુદાય પોતાના ધર્મચુરને ચન્ડુશાહની સાથે જતાં અટ-
કાવી શક્યા નહિ. અર્જુનદેવ હર્ષથી ઉછળતે રહે ચન્ડુશાહની સાથે
ચાલતા થયા.

ચન્ડુશાહે કારાગારના એક બચકર ભોંયરામા અર્જુનદેવને પુરી
દીધા અને કહ્યું કે :

“ આ ભોંયરામા ગર્ભાબજ ત્હારો પ્રાણ વિસર્જન થઈ જશે ! ”

“ તેથી શું થયું ? ”

“ યાદ કર અર્જુન ! ત્હેં મ્હારું બચકર અપમાન કર્યું હતું !
આજે ત્હેનો બદલો મ્હારા તરફથી કેટલો બચકર મળે છે ? ”

“ પિશાચ તરફથી બીજા કેવા વર્તનથી આસા રાખી શકાય ? ”

“ હજીયે તું મ્હને પિશાચ કહે છે ? ”

“ હું એકલોજ નહિ પરન્તુ આપું જગત ત્હને પિશાચ કહે
છે. અવિધનો ઇતિહાસ કહેશે ને જ્યા સુધી ઇતિહાસનું એકપણ
પૃષ્ઠનું અસ્તિત્વ રહેશે ત્યા સુધી ત્હારા પીશાચગીત ગવાયા કરશે ! ”

“ કેદીની દશામાથે આટલું ગુમાન ! ”

“ સત્તાના કેદમા આટલું અભિમાન ! ”

“ તું કેદની રહામે જીભ ચલાવી રહ્યો છે ન્હેની ખબર છે ? ”

“ હા. મહેને ખબર છે ને બરાબર ખબર છે કે એક ઘોર અત્યાચારી, અધમ અનાચારી, પ્રબળ પાપાચારી પિશાચ ચન્ડાલ નામક માણસની રહાથે હું બોલી રહ્યો છું ! ”

“ તારા રાકરાક જોટલા ટુકડા કરીને ગીધ સમકાને ખવડાવી દેવામા આવશે ! ”

“ એવા ડરથી હું ધ્રુજી જવાનો નથી ! ”

“ અર્જુન ! હું એક વાત કહું ? ”

“ શું ! ”

“ ને તારા હિતની વાત છે ! ”

“ અર્જુનદેવ હિત અહિત કશું જોતામ નથી ! ”

“ તારા ઉદ્ધારની વાત છે ! ”

“ અર્જુન પતિત નથી ને તેથી ન્હેને ઉદ્ધારની અપેક્ષા નથી ”

“ આટલી અધી બે દરકારી ? ”

“ સંઘળા મદાન આત્મા બેદરકારજી હોય છે. ”

“ ને તેથીજ તેઓ આમ કારાગારમા કેદ થાય હું કેમ ? ”

“ શું બોલ્યો ? ”

“ એ તો મહેજ...પણ મદારી એક વાતનો સમજી લે ! ”

“ કહે. ”

“ હું એમ કહેવા માગું છું કે તારે કારાગાર મદાર તીકણવું છે ? ”

“ પુરાયા હજી થોડોયે વખત પણ થયે નથી ત્યાં બહાર નિકળવાની વાત કેવી ? ”

“ માત્ર એકજ વાતનો સ્વીકાર કર તો આ પળેજ ત્હને મુક્ત કરી નાખું ! ”

“ મુક્ત અને અંધન--અર્જુનને મન એ બે સરખાન છે ! ”

“ હજી આ બોયરાની હવા ત્હને સ્પર્શી નથી એટલે આમ બોલાય છે. સમજ્યો ? પણ જ્યારે બોયરાની ડ્રવણેણ હવા ત્હને ઝોટશે ત્યારે ‘ મુક્તિ ’ મુક્તિ ’ ની ઝૂમો પાડવી પડશે માટે કોકટ ની ફિશિયારી જવા દે ને હું કહું તે પર ધ્યાન આપ.....તે મ્હાજે કહેવાનું માત્ર એજ છે કે તું મ્હારી માશી મળ.....કે હું ત્હને આ પળેજ છુટો કરું. ”

“ માશી ? ”

“ હા, માત્ર માશી ! ”

“ કોની ? ”

“ ચન્ડુશાહની ”

“ શું એક અધમ પુરૂષની આ અર્જુનદેવ માશી માગશે ? કદી નહિ ! જો ફરીથી એ વાત મ્હો પર લાવીશ તો..... ”

“ પણ અતિ ક્રાણ છે તે કે ત્હમને માશી માગતા શરમ આવે ? ”

“ શરમની વાત કયા છે ? ”

“ ત્યારે ? ”

“ પ્રતિષ્ઠાની વાત છે. ચન્ડુશાહ ! એક મદાન આત્મા હુદ-ત્માની પાસે કદી માશી માગી શકે ખરો ? ”

“ અત્યારે તો તું હુદ છે ને હું મહાન છું ! ”

“ કોની દ્રષ્ટિએ ?... માત્ર ત્હારીજ દ્રષ્ટિ જોઈ શકે કે તું મહાનને હું હુદઃ પાકી એવો એકપણ પુરૂષ ત્હને નહિ મળે કે ને મ્હને હુદઃ અને ત્હને મહાન કહી શકે '... સિવાય ત્હને' ખુશામ-દીયા આવો ! ”

ત્યારે શું આ ભોયરામાજ ત્યારે પુરાન રહેલું છે ? ”

“ કોણ પુરાણ છે ? ”

“ મહાર્ અપમાન કરનાર એક કહેવાનો ધર્મગુરુ અર્જુનદેવ ! ”

“ એમ કહેનાર તું જખમારે છે ! અર્જુનદેવ કદી પણ કેદમા નહિ. ”

“ મને લાગે છે કે તું દીવાનો બની ગયો છે ! ”

“ તે પણ ત્યારીજ દ્રષ્ટિએ. ”

“ ત્યારે શું તું કેદમા નથી ? અર્જુનદેવનું કશેવર..... ”

“ જા. અર્જુનદેવનું કશેવર કેદમા છે એ ખરૂં... પણ તહેને અનુતાત્મનો સુકત છે. તહેને બંદીવાન બનાવવા તાકાત તારા જેવા એક નરપશુ દીવાનમાં તો શું !... સાર્વ ભોમ ચક્રવર્તિ સમ્રાટમા પણ નથી ! ”

“ અર્જુન ! એવી આપ અડાઈની વાતો જવાહે. શામાટે આવો ભોયરામા જોવાય છે ? શામાટે ભયંકર દુઃખદાતાવળમ રીખાય છે ? ”

જખનને આત્મબલિદાનનો પાઠ જણાવવા. ”

“ તું મહારી વાત નથીજ માનવાનો ? ”

“ કમ વાત ? ”

“ માશી.....ની ”

“ ચૂપ ! એક વખત કહ્યું નહિ કે એ વાત પુનઃ જીભાનપર જ વીસ નહિ ! ”

“ મહારી સવા કેટલી છે તે તું જાણે છે ? હું તારા હુકમે હુકમ કરી નાખીશ. ”

“ નો દત્તિકાસના પાનામા મહાર્ નામ સુવર્ણક્ષિરે અંકિત કરો તે હું અમર બનીશ. ”

“ હી...ક. ત્યારે અમર મનવું છે ? ”

“ અલખત. ”

“ વાહરે ! અમરપણના અભિલાષી !... અમર તો ખનતા
“નાનાશ પણ અહિં તારૂં ચામડું ગંધાઈ જશે લેની ખમર છે ? ”

“ હા. ”

હીક ત્યારે: હુ જાઉ છું ! જ્યારે ભોયરાની બચાનકતાથી
તુ કંટાળી જ--ત્રાસી જ; ત્યારે મારી માગીને છુટકારો મેળવી
શેજે !... ન્હારી સામે હાથ જોડનારના ગમે તેવા મુન્હા હોય તો
તે તૂ માફ કરે છું !... ”

એમ કહીને ચન્દ્રશાહ ત્યાંથી અદૃશ્ય થઈ ગયો. ભોયરાના
અધકારારૂત અન્તર્ભાગમાં અર્જુનદેવ એકકો દરવા લાગ્યો. એક
સાધારણ માનવીનું કાળજી કપાઈ જાય એટલી ભયંકરતા એ ભોય-
રાની ગુલામાં ભરાઈ રહી હતી; પરંતુ અર્જુનદેવ અસાધારણ માનવી
હોઈ એ ભયંકરતા લેને કિચિત્ માત્ર પણ ડરાવી શકતી ન હતી.
તે તો ચન્દ્રશાહની દયાખાતો પરમાત્માનો નામોઁચ્ચાર કરવા લાગ્યો:

“ હરિ ઓં ! ઓં ! ”

પ્રકરણ આઠમું.

॥ સત્યમેવ જયતેના નૃતમ્ ॥

જેલની દિવાલોની પાસે માણસોની આ મેદની શી !...સામળે ત્યાં માણસોના ટોળે ટોળા ઉભરાય છે ?

ધર્મગુરુ અર્જુનદેવને કદમા પુત્રાયાને આજે એક માસ ત્રીતી જવા આવ્યો છે. શીખ લોકોના ટોળે ટોળાં પોતાના ધર્મ ગુરુના દર્શન કરવા સાર જેલનાં દરવાજે આવે છે, પરંતુ ચન્દુશાહના સામ્રાટ હુકમથી કોઈ પણ અર્જુનદેવને મળીશકતું નથી.

શિષ્યોનો સમુદ્ધ ધર્મગુરુના દર્શન વિના રડતો, કોઈકોઈ ઉશ્કેરાઈ જતા ને અર્જુનદેવને ખંદીવાન કરનાર પાતરીના ધડશીર ગ્રુદા કરવાની વાતો કરતા

પણ અર્જુનદેવ જેલમાંથી જે સંદેશો પાઠવતો તેને! અર્થ એવો કે કોઈએ ઠંગો કે તોફાન કરવા નહિ તેમ કરશે તેને ગુરુકાઈ. ફેખવામા આવશે.

પોતાના ગુરુનો આ સંદેશો શિષ્ય સમુદ્ધને શાન્ત રાખતો હતો. માત્ર એકજ સંદેશને સ્વીકારવામા આવતોને અર્જુનદેવના કબ્જા પ્રમાણે શિખ લોકો પન્માત્માને પ્રાર્થના કરતા ધણી દિવસે! આજ એક શિખ વ્યક્તિને અર્જુનદેવ પાસે જવા દેવામા આવી.

“ ગુરુદેવ ! આપને કારાગારના કબ્જે વેઠવાનું શુ પ્રયોજ છે ? આજા કરો તો એક ક્ષણમા અમેજે જેલોની દિવાલો તોડીપાડીને આપને બંધન મુક્ત કરી નાખીએ. ચન્દુશાહના કે દુનિયાના અન્ય કોઈ પણ શાહના શા બાર છે કે આપને આગળાથે આડકાડી શકે !

“ આપના સધળા શિષ્યો આપને કેદ સુકત કરવા નાટ પોતપોતાના પ્રાણ આપવા તૈયાર છે. ! ”

અર્જુનદેવ એ સાંભળીને હસ્યા,
શિષ્યથી રહેવાયુ નહિ, તે ખોલ્યો.

“ અમ્હારા સધળાના પ્રાણ અચી રહ્યાછેને જાગતે દસતુ આવે છે ? ”

“ હસું નહિતો શું રહું ? આત્મ બલિદાન આપવાનું પુણ્ય ભાગ્યશાળી માણસોનાંજ નસીબમા હોય છે ! મ્હને તે ભાગ્ય વાત થયું છે. મ્હારા આનંદનો અવધિ થઇ ગયો છે તે નેથી મ્હને દસતુજ આવતે ? ”

મુરના શબ્દો સાંભળીને શિષ્ય વિચારમા પડી ગયે. તે ખોલ્યો.
“ પણ અમ્હારા પ્રાણ ઉઠળી આવે છે તેનું શું કરવું ? અમે આપને દરે જોલમા રહેવા દેવાના નથી. સધળા શિષ્ય સમુદ્ધ તરફથી આ વાત નિવેદન કરવા માટેજ મ્હાંએ અહિં આવવું થયું છે. ”

“ રામચંદ્ર ! ” (તે શિષ્યનું નામ રામચંદ્ર હતું) જો એમ કરશે તો મ્હારા હૃદયમા અત્યંત ક્રોધ, ધા લાગશે તે મ્હને રસમુ લાગશે કારણકે મ્હારા ભાગ્યમા આત્મ બલિદાનનું પુણ્ય ત્હમે સવગા એકદા મળીને લઇ લેવા માગે છે ! ”

“ મુરવર ! કૃપાકરી એ વાત જવાહો. આપના આત્મ બલિદાન અમ્હારાથી કદી પણ જોઇ શકાશે નહિ...અરહે આપના એવકો છીએ. આજા ઉઠાવનારા દાસ છીએ...આપની આજ્ઞાથીજ ચન્દુસાહ જ્યારે આપને કેદ કરવા આવ્યો ત્યારે અમે સધળા શાન્ત રહ્યા હતા આજીનો અમ્હારાં લોહી એજ વખતે ઉઠળી આવ્યા હતા. અમ્હારા પ્રાણ ધનને હુંડાતું જોવા છતા દીવ્યા તેમે એસી રહીએ એટલા

નિર્માલ્ય અમ્હે નથી. ઇતિહાસના પાનાં અમ્હારા લોહીથી લખાવા
શો. ચન્દુશાહ કે ત્હેને જહાગીર બાદશાહ ગમે તેટલા ફોજ મોકલશે
ત્હેની અમ્હને પગવા નથી મર્ધને ખાતર, ગુરોવાની ખાતર, અમે
સમજી! અમ્હારા પ્રાણુની કુરખાની આપવા ખડે પગે તૈયાર છીએ.”

“વાહ મ્હારા વહાલા શિષ્ય રામચંદ્ર ! ત્હમારા આ શબ્દો
ધણજ અસરકારક છે હૃદયનો ઉભરો છે. પરન્તુ અત્યારે ત્હમારે
ખામેશી પકડવાની છે જે ત્હમે અન્યાય-પાપ-અને જુદમને જડ
મુળથી ઉખેડી નાખવા માગતા હો તો દિંસાની વાત છોડી શા
એક એવું શસ્ત્ર છે કે જે જુદમગારોના જડખા વીંધી નાખવાની
તેનામાં અનેક શક્તિ છે એ શસ્ત્ર તે અહિંસા ધર્મનું પાલન કરો.”

“માફકરો ગુરજી ! આપ અમ્હને નિર્માલ્ય અને રોતડ દરાવવા
માગો છો પરન્તુ તેમ અમ્હારાથી કદી પશુ વર્તી શકાશે નહિ. હુંતો
આપને સંદેશો પહોચાડવા આવ્યો છું હવે અમ્હારું ઝનુન કાલુમા
ગદી રહે એમ નથી. કાછ આપની પાસેથી શાંતિ કે અહિંસાનો
પાત્ર સાબળવા માટે મ્હારું આગમન નથી. દુનિયાના ભુતકાલીય
ઇતિહાસ તપાસો કયાય પશુ ખુનરેજી કિંવા લોહીની છોળો ઉડ્યા
નિવાય સત્યનો પ્રકાશ જલ્દ હળ્યો છે ?”

“રામચંદ્ર ! ત્હમે આમ બોલીને મ્હને ખેદ પમાડો છો.”

“તે માટે અમ્હને માફ કરશો એવી મ્હારી નમ્ર પ્રાર્થના છે”

“હું પુછું છું;—રામચંદ્ર ! કે ત્હમે મ્હને કેવી રીતે માનો છો ?”

“ગુરૂ તરીકે”

“શિષ્યનાં ધર્મને જાણ્યો છો ?”

“હા. આપના પ્રતાપે શિષ્ય ધર્મનું જ્ઞાન કેંક છે ખરું.”

“એ શિષ્યધર્મના શાસ્ત્રમાં એક એવી કલમ છે ને કે ગુરૂની
આજ્ઞા એ પરમાત્માની આજ્ઞા માનવી !”

“ હા. ”

“ ત્યારે મહારી આજ્ઞા ત્હમારે માનવી પડશે ”

“ તે કંઈ આજ્ઞા ? ”

“ અન્યાય અને જુદમની રહામે તપશ્ચર્યાનુશાસ્ત્ર વાપરો ! ”

“ સિવાય બીજી આજ્ઞા કરો. ”

“ નહિ માનોતો એજ મારી આજ્ઞા માનો...બીજી આજ્ઞાનગરે કરવાની નથીજ. ”

“ ત્યારે માફ કરશે તે આજ્ઞા અમ્હે એ માની શકીશું નહિ. ”

“ ત્યારે મ્હારે એમજ માનવું પડશે કે ત્હમે સંવળા દ્વિષ્ય ધર્મભાથી વ્યુત થાઓ છો ! ધર્મ સત્ય, પુણ્યને નીતિને નામે અધર્મ અસત્ય, પાપ, અને અનીતિનું પેાષણ કરો છો. દુનિયામા એવી ડોહ પણુ સત્તા અસ્તિત્વ ધરાવતી ન હોઈ શકે કે જે જુદમશાહી વાપરી ને પણ દીર્ઘકાળ ટકી શકે !...ત્હમે લેશ્વરણ મહારી શીકર કરશે નહિ. પરમાત્મા સૌ સારાવાતા કરશે. ચન્દ્રશાહને સન્મતિ સૂઝશે ને તે મ્હને છોડી મૂકશે તોજ હું છુટીશ. બાકી તો મ્હારો ધર્મ છે કે કેદખાનામાજી જીવન વીતાવવું. ”

કૃપા કરી અમ્હેને આપો અમ્હારા હૃદય ઉશ્કેરાઈ ગયા છે. અમ્હે મગ્નું યાતો મારીશું.

“ શાની આજ્ઞા માગો છો ? ”

“ યુદ્ધ કરવાની. ”

“ કેની સાથે ? ”

“ ચન્દ્રશાહ સાથે ! ”

“ શા માટે ? ”

“ અમ્હારા પૂજનીયુ ધર્મ શુર દેવને બંધન મુક્ત કરવા માટે ! ”

“ વાહ ! આજા માગીતો ખરી પરંતુ એ વિચાર કયો કે
તમે કેની પાસે આજા—યુદ્ધની આજા માગો છે ? ”

“ ધર્મયુદ્ધ અર્જુનદેવ પાસે । ”

“ અર્જુનદેવ યોદ્ધા રેડવાની કિંવા યુદ્ધ કરવાની આજા
અપી શકે.

“ પણ આતો ધર્મયુદ્ધ છે ! ”

“ ધર્મ યુદ્ધના બહાના તમે પાપયુદ્ધ ખેલવાની વાત અર્જુનદેવ
કંઠીપણ સ્વીકાર કરશે નહિ. હું એકજ વાક્યમાં પતાવી દેવા માણું
છું કે જે તમે સાચા શિષ્ય બચ્ચાહો—અર્જુનદેવના ગુરુપણમાં એક
રજ નેહકોય વિશ્વાસ હોય તો તમારા ઉરપણુ, તમહારું એનું સંકેલી
થોતે તપશ્ચર્યા આદરો. ”

રામચંદ્ર આભોજ બની ગયો. અર્જુનદેવના મહેરા ઉપર
ગાભીર્યતા અને અજબ પ્રકારના આનંદની અમૃતછટા ચમકતી હતી.
રામચંદ્ર પ્રણામ કરીને બોલ્યો:

“ હું આપનો આ સંદેશો શીખ સમુદ્ધ પાસે રજુ કરીશ ! ”

“ ને કહોજે કે એ સંદેશો માન્ય રખાશે તોજ ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત
કરી શકશો. ”

“ એ પણ કહીશ ! ”

“ એક વાક્ય એ પણ સમજાવજો કે “ સત્ય કદી પણ
કુપાર્થ શકતું નથી. ”

“ તે પણ કહીશ—તે આપ કહોછો તેમજ છે. વાદળાના
પડદા નીચે સૂર્ય આવી જાય છે ત્યારે સૂર્ય ઢંકાઇ જાય છે. --કુપાર્થ
જાય છે, પરંતુ જ્યારે વાદળાના પડદા દુર થાય છે ત્યારે સૂર્ય
પેતાના પ્રકાશથી જગતને નવાજે છે ને એ પ્રમાણેજ સત્યનાં શર્યતું

છે. કોઈ ધૂળજી અનાચાર કે જલ્લીમ જીલમના પડદા નીચે સત્યને
મીઠીમર છુપાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે પરંતુ આખરે સિદ્ધ
થાય-તે જરૂર થાય કે:

‘ સત્યમેવ જયતે માહનુત્તમ ! ’

ત્યારપાદ રામચંદ્ર ગુરૂદેવને હાદિક પ્રણામ કરીને જોલની
“હાર આપ્યો. ગુરૂનો સંદેશો સાબળવા માટે બહાર એકત્ર થયેલી
માનવમેદની રામચંદ્રની દેહની આસપાસ ફરી વળી તે ગુરૂનો
સંદેશો આપ્યો.

પ્રકરણ નવમું.

“ એગમવિલાસ.”

સૂર્યનારાયણના પ્રકાશથી ગમરાહને સઘળો અંધકાર એ લોચ-
સની શુદ્ધામા પુરાઈ રહેા હતો ! ચારે તરફ ધનધોર અંધકાર
પ્રકાશનું એક પણ કિરણ એ લોચરામા પ્રવેશ કરવા તદ્દન અશક્ત
હતું. પવનની હોર પણ ત્યા આવી શકતી નહિ. અર્જુનદેવ આવા
મયાનક લે ચરામા પોતાના દિવસો નિર્ગમન કરી રહે હતો.

આજે તે કેંક વધારે ઉદ્ધાત્નમા હોય એમ ત્હેની મુખમુદ્રા
મૂલ્યવતી હતી. તે આનંદમા આવી જઈને નાચેતુ ભજન ગાતો હતો
જે અમ્હે અક્ષરશઃ આ નીચે અક્ષરશઃ આ નાચે આપવ'ની જરૂર
ચિચારવામા પડાત રહી શકતા નથી.

“ બંસી વાગી મ્હને રામનામ લેહ લાગી;

“ મોરલી વાગી મ્હને ગમનામ લેહ લાગી.

મને સત્યુર મળ્યા સોહાગી,

સત્યુર શબ્દ તણી ચોઠ લાગી;

સુરતા મોહ નિદ્રાથી જાગી,

ભટકવાની ભુલ ગમ સૌ ભાગી.

મને.

“ મનડું સત્યુર. સાથ મોહું,

“ ચિત્તડું નિશ્ચે સુરતા પ્રોયું,

“ ઉશ્કું આપ જોયું તપાસી,

બ્રમણા ભાગી.....

મને.

“ સત્યુર અખંડ એક અવિનાશી

“ સર્વાતીત સત્ય ઘટ વાસી,

“ નહિ જાણું ગંગા જીમના કાશી,

“ થઇ અનુરાગી...

મ્હને

“ મળ્યા સુરજીરામ સત્યુરજી,

“ જનકી પગમારથપર મરજી;

“ શરણે આયો ધરમગીટ ગરજી,

“ મળી મેજ માગી...મ્હને

ધરમગીર કૃત વિકત ભજન પુર થયુ ને અર્જુનદેવ શ્રી કૃષ્ણ
ચન્દ્રનો મદિમા વર્ણવવા લાગ્યા.

“ આનંદજંદ ! મુરતિ યદુકુલચંદ !

“ છે મદ મદ હસતું સુમુખાગવિદ !

“ જે પાદ પદમ થકી ઈંદ્ર કટાલ કોડયું,

“ જે પાદ પદમ સકલ સુરમાન મોડયું;

“ જે પાદમણીથી કયો દુઃખી કાલીનાગ !

“ તે પાદપંકજ તણો મહીમા અથાગ ! ”

અર્જુન દેવ આ પ્રમાણે કૃષ્ણ સ્તુતિના વિષયમા તક્ષીન બની
ગયા હતા ત્યાં એકાએક તહે ચમક્યા.

વાચનાર ! તેમને ચમકવાનું શું કારણ હતું ?

તુપુરના સુમધુર રણકાર સાભળતાંજ અર્જુન દેવ ચમક્યા હતા
આશ્ચર્ય સમાધિમા વધારે ઉંડા તેઓ ઉતરે ત્યાર પહેલાં ત્હેમનાં કર્ણ
પ્રદેશ ઉપર અવાજ આવીને પડ્યો.

“ અર્જુનદેવ ! કેમ સુખી છોને ? ”

“ કોણ ? ”

“હું વિલાસ !” આકૃતિને ભયંકર બતાવતી વિલાસ બોલી

“વિલાસ !” અર્જુનદેવ તેજા મીંચી દબને બોલ્યા.

“હા.” વિલાસે અર્જુનદેવ પ્રતિ તીવ્ર દ્રષ્ટિ ફેકતાં જણાવ્યું.

“અહિં આવવાનું શું પ્રયોગન છે ?” અર્જુનદેવે પૂછ્યું,

“તે હમણાજ કહું છું.” વિલાસે ઉત્તર આપ્યો.

“અત્યારે નહિ કૃષ્ણા નામની સ્મૃતિમા મહને વિધન કરનાહિ

“મહારે ઘણું થોડુંજ કહેવાનું છે !” વિલાસ બોલી.

“કહે શું ?” અર્જુનદેવે જણાવ્યું,

“મહારી યાચનાનો હવે શું જવાબ ?” વિલાસ મુજસુદા

પગ આવી.

“તહારી યાચના ?” અર્જુનદેવ ચમકીને બોલી ઉઠ્યા.

“હા.” વિલાસ દાત વચ્ચે હોડ પીસીને પણ ધીમાસ્વરે બોલી.

“તે કદ ? મહને યાદ નથી !” અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“તહારા હૃદય પ્રેમની મહારી યાચના શું છેકજ ભુલે ગયા ?”

“હા હા યાદ આવ્યું ! એના યાચનાનો જે જવાબ આપનાં નેનાએ તે મહે એજ વખતે આપી દીધો છે, નહિ વાર ?”

“હા પણ અત્યારે શું જવાબ આપો છો. ?”

“એજ પ્રમાણે !”

“હાજી પણ મહારે તિરસ્કાર ! તહારી પાછળ દિવાની બનેલી દામનો શું હજીયે તિરસ્કાર !”

“વિલાસ ! આટલી વિષયાધિન શા માટે થાય છે. પરમાત્માનું ભજન કર કે જેવી ભવદુઃખ ટળી જાય ?”

“ જ્ઞાનના ગુંટા પીવા માટે મ્હારે આવવું નથી થયું. હું તો મ્હારી યાચનાનો અંતીમ ઉત્તર માગવા આવી છું. ? ”

“ ત્યારે મ્હેં આગળ ઉપર આપેલો ઉત્તર એજ અત્યારે ”

‘ હજી પાંસરા થયા નથી ? ’

‘ એટલે ? ’

‘ આ કારાગારના કબ્જા ભોગવ્યા હતા હજીયે મ્હારી યાચનાનો સ્વીકાર કરવા તૈયાર નથી થતા ? ’

“ ના. ”

“ કારાગારમાં અને તહેમા આ બયાનક ભોયરામાં પ્રાણુ નિસર્જને કરવાની ઇચ્છા છે ? ”

“ નેમ થશે તો કાંઈ ખેદ જેવું નથી. ”

“ પણ મ્હારી યાચનાનો સ્વીકાર કરે તો આ ઘડીયેજ હું ભોયરાની બહાર ત્હમને લઈ જાઉં ! ”

“ એવા શબ્દોનો ઉચ્ચાર કર્યા પહેલા વિચાર કરી જો કે અર્જુનદેવને કદીપણ શુ પાપાચારમાં પ્રવૃત્ત કરી શકાશે ? ”

“ હજી વધારે પીડા સહન કરવી છે ? ”

“ સત્ય, ધર્મ, અને મનુષ્યત્વની રક્ષા માટે આ પીડા તો શું છે કદાચ રૂંચેરૂંચે ભાલા ભોંકાવામાં આવે તોયે અર્જુનદેવ એકનો એ થાય નહિ. ધર્મને છોડી અધર્મના કંટકમય પથે પ્રયાણ કરે નહિ. ધર્મ જેની સારંમમાં એતપ્રેત થઈ ગયો છે, જેના કર્ણમાં સદાકાળ સબ્જનદીનો બળુકાર વાગી રહ્યો તે અર્જુનદેવ કદીપણ— આકાશ પાતાળ એક થઈ જાય તો પણ—પાપપંથ ગામી થવાનો નથી. વિલસ !—કૃપા કરીને અહિંથી ચાલીજા. મરને પરમાત્માના નામની ધુન જગાવવા દે. ”

“ ત્યારે રૂવે રૂવે બાલા લોકવામા આવે એવી પીડા પ્રાપ્ત કરવા માગો છો ? ”

“ બેશક....ધર્મ રક્ષાને ખાતર ! ”

“ હીક...બાલાની અણીથો વસાવવાનો પ્રયત્ન હું હમણા જ કરી લઈના...પણ આમ આ માટે હડાયદ સેવી રહ્યા છો ? ”

“ હડાયદ ? ” અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“ હા. ” વિલાસે કહ્યું.

“ મહારી ધર્મ પિયતાને તું હડાયદ માને છે ? ” અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“ ત્યારે બીજી શું ? ” વિલાસે પ્રશ્નાવ્યુત્તર.

“ ત્યારા જેવી અધમ અજ્ઞાને ધિકાર હો ! ”

“ મહત્તે ધિકાર. આપતા પહેલા એક આખતનો વિચાર કરો. ”

“ શું ! ”

“ હું આદેશાહની એગમ બની ગયેલી છું તેથી. હું ધારીશ તે પ્રમાણે ત્હમારા કિપર જીવન અને ત્રાસ વરસાવી શકીશ ? ”

“ તું હિન્દુ મઠી ગમ ? ” અર્જુનદેવ ચોંકીને બોલ્યા.

“ હા. ” વિલાસ નકરતા બરી દ્રષ્ટિએ અર્જુનદેવ તરફ જોઈ રહી હતી.

“ હિન્દુત્વને હજીનારી ત્યારા જેવી સ્ત્રી જગતને આગણે શા માટે જાન્યો હશે ? ”

“ એ પ્રશ્ન આ ભોયરાની દિવાલને પૂછો. કદાચ તે કત્તર આપશે. ”

“ ઓ ! કમળત ઓરત ! તું આટલી પતિતા અછ ઓતાયે હજી પાપકર્મમાં પ્રેરાવવા તૈયાર થાય છે ? ”

“ ત્હમારા કામદેવ જેવારૂપે મહત્તે થેલો બનામો છે. હું આદે-

શાહની બેગમ બની છું તે એટલાજ માટે કે મહારા તિરસ્કારના બદલે
હું ત્હમને પુરજોસમા આપી શકું !...ને અત્યંત ત્રાસ અને જીવન
વગસાવીને તમને મહારા સૌન્દર્ય ઉપવનમા ખીસેલા પુષ્પોના રસ
આરોગવા હું શક્તિમાન બનું.

“ ધિક્કાર હો !—લાખવાર ધિક્કારહો તારી પાપીયસી
વાસના ઉપર !”

“ એ વાતો જવા હો !...જતી વખતે હું હજીએ એક વખત
‘કહું છું કે મહારી યાચનાને સ્વીકાર કે.....’”

અર્જુન દેવ ઉચ્ચેગાઈને બોલી ઉઠ્યા:

‘તિરસ્કાર !...કૃપા કરીને ત્હારૂં કાજળ કાળું મહો મ્હને ન
ખતાય ’”

“ સા...ર. ” વિલાસ દાત કચકચાવ્યા. “ હું જાઉં છું ?
બાદશાહની બેગમ હવે ત્હમને ઉપર શા શા ત્રાસ વગતાવે છે તે
જોયા કરજો !’

“ કામ હરકત નહિ. ” બેઠકારી બંધો અવાજે અર્જુન
દેવ કહ્યું:

વિલાસ ત્યાંથી હુકેડા મારતી આંધી ગઈ. અર્જુન દેવ એકલા
પડ્યા. કોણ જાણે કેમ ત્હેનું મરવઠ અક્કર અક્કર બમવા લાગ્યું.
આખમા અંધારા આવવા લાગ્યા. આખું શરીર કોઈ અદૃશ્ય હુતા.
શમા જાણે સળગવા લાગ્યું. ત્હેની સ્પર્શથી શક્તિઓ ઓસરવા લાગી.
નિત્રેતનવત્ તે જમીન પર પડી ગયા.

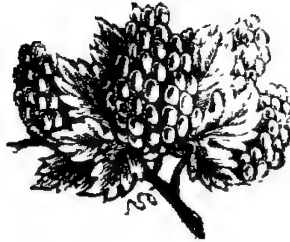
કાજળકાળા ભોયરામાં અર્જુન દેવનું પવિત્ર શરીર અસીન્ધસી
પડ્યું હતું. નહોતું ત્હેને આજીવ્યાણુના ઉપરિચિત વાતાવરણનું ભાન કે
નહોતું ત્હેને બવિખ્ખના ગર્ભમાંથી ઉત્પન્ન થનારા દુઃખની કિપાધિનું

જ્ઞાન સત્ય-ધર્મ-પવિત્રતા-એ સર્વની ખાતર પ્રાણુ વિસર્જન કરવો એજ તહેના પવિત્ર જીવનનો મહામંત્ર હતો ?

કેટલીવાર તે શબ્દવત્ પડી રહ્યા. પછી થોડીવારે થાત શર થયો. છાતીના ધમકારા ધડકવા લાગ્યા. શરીરમાં નવચેતનનો સંચાર થયો. અને થોડીવારે તેઓ ઊભા થયા.

ભોયરામાં તેઓ દ્રશ્ય લાગ્યા “ હરિદ્રષ્ટિ ” પ્રમણેજ બન્યું છે. અને ભવિષ્યમાં બનવાનું છે એમ તહેમનું હૃદય અરબુડનું હતું. ભોયરાની દિવાલોમાં તહેમની પવિત્રતાના ઓજસ ભરી આળોએ એ શબ્દો વાગ્યા.

“ હરિદ્રષ્ટિ. ”

પ્રકરણ દસમું.

—(૦)—
ચન્દુશાહનો ત્રાસ

“ કેમ થુ ચાય છે ? ”

“ કોણ ? ” પગરવ અને અવાજ સાંભળીને અર્જુનદેવ ખેંચ્યો.

“ ન ઓળખ્યો ? આવનાર વ્યક્તિ ઓળી

“ કોણ ચન્દુશાહ ? ” અર્જુનદેવે આવનારને ઓળખીને કહ્યું :

“ હા. ” ચન્દુશાહ મુછે હાથ ફેરવીને કહ્યું :

“ અહિં આવવાનું કારણ ? ” અર્જુનદેવે પ્રશ્ન કર્યો.

“ તમારી તખ્તીયતના સમાચાર પૂછવા. ”

“ એમ ? ” અર્જુનદેવનાં ભવા સ્ફુટ્યા.

“ હા. ” ચન્દુશાહ કરડાકીમાં બોલ્યો :

“ મહારી તખ્તીયત સારી છે ” અર્જુનદેવે જણાવ્યું.

“ તો ખુશી થવા જેવું ! હા ! પણ અર્જુનદેવ આખમ ખાત.

કેમ પડી ગયા છે ? ”

“ હરિ મસ્છાધી. ” અર્જુન દેવે કહ્યું :

“ અરે ! અર્જુનદેવ ! શા માટે આ ભયંકર યત્નમાં મીચ્યા.

રહ્યા છો ? ”

“ ધર્મને ખાતર આ જોડાવાનું સ્વર્ગસ્થાનથીયે વધારે કામ મહને લાગે છે. ” અર્જુન દેવે કહ્યું :

“ તમારો મારીને મહોદુઃ લાસ રાખવા જેવું ન કરે. કયા કારણોવારમા ને તેમારો આ લોચરામાં સ્વર્ગના જેવી સ્થિતિ મળી શકે કે ? ”

“ મહને તો મળે છે ! ”

“ ધર્મ ગુર થકને અસત્ય ન વઢો ! ”

“ અસત્ય વદતા પહેલા તો મહારી જીભ કપાઈ પડે, સમજ્યા ? ”

“ અસત્યજ્ઞ ! વળી બીજું શું ? આનંદ મળતો હોય તો શરીર કેમ સુકાઈ ગયું એજ કહો ! ”

આનંદ મળે એટલે શરીર ન સુકાય એમ ત્હમે માનો છો ? ”

“ આનંદ મળે ત્યારે શરીર અત્યંત પ્રફુલ્લિત થાય છે ! ”

“ એવો હુદ્રાનંદ મહને નથી મળ્યો ? ”

“ હુદ્રાનંદ અને મહાનાનંદ એ ભેદ કયાનો ? ”

“ ત્યારો જેવા પરતંત્ર બાલજીવ સ્વમજી ન શકે એ સવચે શ્વાભાવિકજ છે ! ”

“ વાહ ! સ્વતંત્ર પ્રૌઢ જીવ. ”

અર્જુન કાઠ પશુ બોલ્યા નહિ. મુગે મહોએ નર પિશાચ-
ચન્દુશાહનાં કુર વદન તરફ તેઓ જોઈ રહ્યા.

ચન્દુશાહ બોલ્યો :

“ હજીયે માફી માગતી છે કે નહિ ? ”

“ નહિ. ” અર્જુન દેવના સ્વરમા ટઢ નિશ્ચયનો ધ્વનિ હતો.

“ તો જીન જીરો. ” ચન્દુશાહ ગળ્યો.

“ પરમાત્મા મદદગાર થાશે ? ” અર્જુનદેવ બોલ્યા.

“ પરમાત્માથી શું થાય ? ” ચન્દુશાહ બોલ્યો.

“ દ્વિમાત્રે પ્રલય થાય. ” અર્જુન દેવ બોલ્યા.

“ ક્રાંતની પ્રીતિયરી શા માટે મારે છે ? ”

“ મલીન શબ્દો શા માટે ઉચ્ચારે છે ? ”

“ ત્હને વાદ હશે ત્હને મહાત્મા મહા બચંકર અપમાન કર્યું છે ને ”

નેજ પળથી આપણો સંબંધ શત્રુભાવથી શરૂ થઇ ગયો છે.”

“અર્જુન દેવને શત્રુ કે મિત્રથી પરવા નથી.”

“જીવવાની લાલચ છે કે નહિ ?”

“એવી લાલચ પામર પ્રાણીજ રાખે !”

‘આટલો તોર ? આટલી રીત્તાવણી છતાં રાખે છે હજી આટલો આત્મ દોર !’

‘ત્હારી સાથે વધારે વાતચીત કરવા હું માગતો નથી.’

“મ્હારી માફી માગે છે ?”

“ના.”

‘આથીયે વધુ સત્તાવણી આજથી શરૂ થશે, સમજ્યો ?’

“કશી શીકર નહિ.”

‘પણ તું આટલો મિઝાજ શા ઉપર રાખે છે ?’

“મ્હારી આત્મ સત્તા ઉપર !”

“ત્હારી આત્મ સત્તા હું તોડી પાડીશ.”

“ને તારી તાકાત બહારની વાત છે ?”

“કેમ ?”

‘આત્મ સત્તા કોઈની પણ તોડી શકાતી નથી સિવાય કે પરમાત્મા વિના !’

“આવતી કાલથી ખાવાનું અને પીવાનું ત્હારા માટે બંધ કરવામાં આવે તો ?”

“શું તેથી મ્હારી આત્મ સત્તા ટુટી પડશે એમ માનો છો ?”

“ખાધા પિધા વિના મૃત્યુના પીછાને પડીશ, એટલે આત્મ સત્તા ટુટીજ ને ?”

“જામ મારે છે ? આત્માને કશું ખાવાનું કે પીવાનું જોડતું નથી લેતી શક્તિ અમર છે ને અમરજ રહેવાની. અનાજ પાણીનું નિર્માલ્ય પોષણ આત્મ તત્વને માટે નથી એનો દેહને માટે છે ! ”

“ મહેને લાગે છે કે તારા શિર પર કાળચક્ર કરે છે નરિતર આવી રીતે કિંમ્બંધલતાથી વાત ન થાય ! ”

“ એમ ? ”

“ હા. ”

“ તેથી શું થયું ? મહેને કાળચક્ર શીર ઉપર ફરતું ? ” સવ મનુષ્યપ્રાણીને કાળચક્રની તીક્ષ્ણ ધારવડે ઝીંગવાનુંજ નિર્માલ્ય છે કદાચ તું અમરવદ્દો લખાવી લાગ્યો હો તો પગ્માત્મા જાણો ! ”

“ હજી તું મહાઈ અપમાન કરે છે ? ”

“ કહે ત્યારે તારું સન્માન કોણ કરે છે ? ”

“ તારા વિના... ”

“ ખાડ ખાય છે ખાડ !... ચન્દ્રશાદ ! ત્હને કોઈ પણ વ્યક્તિ સન્માનતી નથી. તારા પાપકૃત્યો આખા પંજાબદેશને વૃજ્ઞવી ગાં છે. સમગ્ર લોક તારે. વિનાશ થાય એવી પરમાત્માની યંદગી કરે છે. એક પણ પ્રાણુસ એવું નહિ નિકળે કે જે ત્હને સત્કારનું હા... ૧... હા. ખુશામદીયા સાકે કદાચ ત્હને સત્કારતા હશે ”,

“ અરે ! આખું પંજાબ મહારા યગ્ણમા શિર ઝૂકાવે છે. એક પણ આત્મા એવો નથી કે જે મહેને શિર ઝૂકાવતો નહિ હોય કહે, અર્જુનદેવ ! સન્માન વિના શિર ઝૂકે ખરું કે ? ”

“ મૃત્યુની પ્લીકે તેમ બની શકે ખરું. ”

“ એટલે ? ”

“લોક ત્હને શિર ઝુકાવે નહિ તો તેમની જીવનદોરી કપટ ન દેટી જાય; એટલા માટેજ લોક ત્હને શિર ઝુકાવી રહ્યા છે. અન્તરના સત્કારપૂર્વક નહિ, સમજ્યો ?...બાકીનો સઘળાના અન્તઃકરણ ત્હને હૃદયપૂર્વક તિરસ્કારે છે...તિરસ્કારે છે શું ! ત્હારો વિનાશ પાછે દે. ત્હારું મૃત્યુ જેમ અને તેમ જોઈએ આવે એમ પરમાત્મા પતિપ્રાર્થના કરવામા આવે છે. ”

“ ત્હારી મનઃકલ્પિત વાર્તા છે ”

“ તો પળખના સઘળા લોકને એકઠા કર અન્ત જીવનદોરી આથી બચ પામતાઓને કહી દે કે તારા તરફથી શ્રેષ્ઠ પશુ શિક્ષા કરવામા આવશે નહિ ને પછી પૂછ કે સઘળા કહોડે અનુશાસને ત્હને હૃદયથી સત્કારો છો કે કેમ ? આ પ્રમાણે તું પૂછો જો પછી જો કે શું જવાબો મળે છે ! એક પણ વ્યક્તિ એવી પહોં નહિ પડે કે જે એમ ખુલ્લા દીલથી કરી શકશે કે : “ હા, હું અનુશાસને અંતર પૂર્વક સત્કારું છું. ”

“ એવી પંચાત કરવાની મ્હને ધુરસદ નથી. બોલ મ્હારી પાને મારી માગીને આ યંત્રણામાર્થા હમેશને માટે મુક્ત થાવું છો કે હમેશ માટે બંદીવાન રહેવા જોઈું કરવું છે ?”

“ કેટલીક વખત મ્હારે કહેવું ?”

“ હોદલી વખત કહી દે ! પછી હું મ્હારું મન પાચું કરીશ. ”

“ ત્હારાથી થાય તેટલી જીલ્મ સાહી કરી લે...તારા જોવા પાપી માણસને અર્જુન દેવ જોવો સેંકડો બલકે હજારો શિષ્યોનો ધર્મ શરૂ કદીપણ હાથ જોડશે નહિ !”

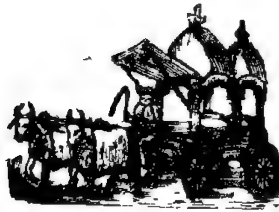
“ ઠીક...કાલથી જે મંત્રણા બોગવવી પડે તે મ્હારી મારી

નહિ માગવાના પરિણામ રૂપે માની લે જે...લે, હવે હું બહુ 'કુ' ?”

“ હરકત નહિ. ”

ચન્દુશાહ, એક કોધ ભરી દૃષ્ટિ અર્જુન દેવ તરફ ફેંકીને ભોય-
નાની બહાર નિકળી પડ્યો.

અર્જુનદેવ ચન્દુશાહના રાક્ષસી સ્વભાવ ઉપર વિચાર કરવા
લાગ્યો. એના જેવો એક પણ નર રાક્ષસ દુનિયા ઉપર હસ્તી ધરાવતો.
તશે નહિ એમ તેણે મન સાથે નક્કી કર્યું. જ્યારે તે ઉદાસ મહેરે
ચન્દુશાહના જીવનનો વિચાર કરવા લાગ્યો ત્યારે એ ભયાનક ભોયરાની
મુહાઓમાં છુપાયેલો આરામ જગતનો અધિકાર ભયાનક સ્વરથી
ભયંકર ગીત ગજના ગાઈ રહ્યો હતો !

પ્રરકણ અગીયારમું.

ગુરુશિષ્યની મુલાકાત.

જ્યારે રામચંદ્ર જોલની ખહાર નિકળ્યો ત્યારે તહેને વળગી પડેલા શિષ્યભોક્ષાને તેણે અર્જુનદેવનો સંદેશો અક્ષરે અક્ષર કહી સંભાળાવ્યો. સધળા નારાજ થયા. ગુરુને પૂછવાજ ન ગયા હોત તો સાફ હતું એમ સૌ કોણ ઊદ્દગાર કાઢવા લાગ્યા.

ગુરુની આસા તોડવાની હિમ્મત કોઈની પણ ચાલી નહિ. તહેમનો સત્વર છુટકારો થાય એ માટે સધળા સર્વેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા.

દરરોજ જોલની દિવાલો પાસે માણસોની મેદની જામતી હતી ત્યારે દિવાલોની અંદર પુરાયલો અર્જુનદેવ હસતો હસતો આંટા મારતો ઊદ્દગાર કાઢતો હતો:

“ અહાહા ! આત્મ ખલીદાન આપવાનું પુણ્ય માગ્યશાળી માણસોનાજ નસીબમા હોય છે ! ”

દિવસોપર દિવસો વીતવા લાગ્યા અને આ. અર્જુનદેવનું શરીર ક્ષીણ થતું ચાલ્યું. ખાવાનું ક્યારેક મળતું તો ક્યારેક નહીં મળતું અર્જુન દેવની આંખો ઉંડી ઉતરી ગઈ અને ચહેરાની તેજસ્વીતા ધીમે ધીમે ઓછી થતી ચાલી.

એક દિવસ તહેમના શિષ્ય રામચંદ્રે પુનઃ તહેમની મુલાકાત લીધી એ વખતે અર્જુન દેવનું શરીર જોઈને તેઓ રડી પડ્યા. અર્જુન દેવે તેને શાન્ત પાડ્યોને પછી કહ્યું:

“ આ ફીણ બચુર દેહ ઉપર આટલી મમતા ! ”

રામચંદ્ર કાંઈપણ બોલ્યો નહિ. તેની નજર સ્કામે તહેના ચુર
દેવનું શરીર હાડપીંજર સરિખડું તરવરતું હતું.

ઘણીવારે રામચંદ્ર રડતો બંધ થયો ને પછી બોલ્યો.

“ ચુરદેવ ! ”

‘ શું ! ’

“ આમ ક્યા સુધી રીખાતું છે ? ”

“ ઝંઘળીની દોરી જ્યાંસુધી લંબાતી રહેશે ત્યા સુધી. ”

“ આખી જ ઘળી શું અહિંજ-આ ભોંયરામાંજ વીતાવવી છે ? ”

“ હા. ”

“ શામાટે ? શું આપને છોડાવનાર કોઈ નથી ? ”

‘ પણ મહારે છુટવુંજ ક્યા છે ? ’

“ ચુર ! એ હાડપિંજર હવે અમ્હે ચાલવા દેશું નહિ. ”

“ એટલે ? ”

“ હુ બહાર નિકળીને સઘળા શિષ્યોને એકત્ર કરીશ... ”

‘ ને... ’

ને આપની હાડપિંજર જેવી બનેલી સ્થિતિની વાત કરીશ. ”

‘ એથી શું ? ’

“ ને પછી સઘળાને ઉશ્કેરીશ. ”

“ એમ ઉશ્કેરવાનું કારણ ? ”

“ આપને છોડાવવા માટે ! ”

“ રામચંદ્ર ! તુ’યે મગજ મારીજ કરે છે ને ? ”

“ કેમ ? ”

“ મહેં કેટલી વખત કહ્યું કે મહારે ત્હમારા પ્રયત્નથી છુટવું નથી. ”

“ ત્યારે ? ”

“ પરમાત્માની ઇચ્છા થશે ત્યારે.....”

“ ત્યાર પહેલાં નહિ ?... ધારો કે અમહે જોલની દિવાલો તોડી પાડી તો ? ”

“ તો એજ વખતે મહારા જીવનની દિવાલો કદાચ ટૂટી પડે ! ”

“ એટલે આપ એમ કહેવા માગો છો કે આપની આવી સ્થિતિ જોયા છતાં અમહે સુપ રહીએ ? ”

“ હા, હું એમજ કહેવા માગું છું ”

“ પણ ગુરૂદેવ ! શું વાધો છે અમહે ખંડ કઢાવી એ તો ? ”

“ આપણા જીવનમાં કલંક લાગે. ”

“ એમાં કલંક લાગવા જેવું કશુંજ નથી. ”

“ પણ ત્હને લાગે છે. ”

“ એકે પણ શીખ સુખે સુઠ શકતો નથી કે સુખે ખાઈ શકતો નથી ત્હેની આપને ખબર છે ? ”

“ શામાટે શીખ લોકો સૂતા નથી ? ખાતા નથી ? ”

“ પેતાના ધર્મગુરૂ જોલમાં સડતા હોય એ વખતે અમહારાથી-જો શિખ કહેવડાવે છે તેનાથી કદીપણ સુખે સુધ શકાશે નહિ. જ્યારે ત્હમને ખાવાનું આપવામાં આવતું નથી ત્યારે અમહારાં પેટ અનાજ ને કેમજ સંધરી શકે ?... ”

શિખ સમુહની ખરેજ એવી સ્થિતિ છે. ?

હા. ને તેથીજ હું આપને વિનંતિ કરું છું કે અમહને ખંડ કઢાવવાની રજા આપો.

એવી રજા મહારાથી નથી આપી શકાતી.

રામચંદ્ર રોઈ પડ્યો. અર્જુનદેવ સ્નેહ રડતો. અટકાવવાના ઉદ્દેશથી આ પ્રમાણે કહ્યું:

રામચંદ્ર એક નહાના બાલકની પેઠે આમ યવુ તે એકે શીખ અધ્યાને યોગ્ય છે ?

યોગ્ય તો નથી.

ત્યારે ?

પરાણે રડી જવાય છે ?

“ ચાલ, આત્મસંયમ કરને મહારી સાથે ભજન ? ”

રામચંદ્ર શાન્ત થયો ને અર્જુનદેવે નીચનું બલકારવા માડ્યું ગુરુશિષ્યતા સંયુક્ત સ્વર અવાજથી બોલ્યોને અતઃ ભાગ ગાણ કર્યો.

પૂરણાનંદ સ્વામી સર્વોંગે શોભી રહ્યારે !

વ્યાપક અગમ અગોચર બોધ્યાથી છે બાજ.

બોલે બોલાવે પ્રેરક થઈ પડે રહ્યારે;

એના હુકમ વડે કોટીક થાયે કાજ.....પરણાનંદ.

—સાખી—

તતગુરુ સત્રથ હોય બધો તેવો શિષ્ય જગજગ,

ત્યારે પ્રેર પ્રીછી શકે ગતગુંગા કેરી સાન.

વાલે વેણા વગાડી સાન કરી સમગ્રવ્યારે;

ચાલી કામ ક્રોધ તણ કુળતણી મગ્નદ;

એકા એક પ્રિતમ આત્મીતા આવી મળ્યારે

ત્યા નહિ કરમ ભરમને પખા પખીનો ભેદ. ...૪

—સાખી—

જીવ હરિ કર્તા નહિ, કરતા રહેજ રવભાવ,
 દવ લાગ્યો રવિજ્યોતસે' ખીત ધંચ્યા ખીત નાચ
 તણે પાંચ મળી પેસારો પ્રકટ કર્યો રે;
 મંખ્યાતત્ત્વ જોતા અઠ્ઠાવીશ ગણાય;
 લેનીપર રહે તેને નેતિ નિગમ ઓચરે.
 એવા આતમ બ્રહ્મ તે અનુભવથી જણાય...૧.

—સાખી—

ગેખી આગ્યા ગેખસે' અટા લગાઇ એળ.
 ઉલટ સમાયા ગેખમા મીટગમ સારી એળ.
 અરૂપી નામ રૂપને ગુણુ શકી ન્યારો ન્દેશરે
 અનામી અખંડાનંદ અવિનાશ;
 સતગુર સુરજરામે કશ્યા કરી સમજાવ્યું રે.
 સદા સાહેલી કહે ધરમગીરદાસ...પૂણોનંદ.

બજન પુરું થયું. 'મન્ને—ગુરુ શિષ્યના હૃદય ભક્તિભાવથી
 ઉભરાયા.

અર્જુનદેવ બોલ્યા:

“ રામચંદ્ર ! ધરમગીરદાસ કેવું સરસ બજન મતાવ્યું છે ? ”

“...કે ન પૂછો વાત ? ”

“ આવા આવા સરસ બજનો બોલાવાની એકાત પ્રભુ કૃપાએ
 મને મળી છે. તે તેમણે જેમ હું પરમાત્માનો આત્મા માનું તેમ
 ત્હમણે એ પણ પરમાત્માનો આત્મા માનવો જોઇએ. પરંતુ ત્હમે તો
 બંડ ઉઠાવવાની વાત કરીને મને વિના કારણ કુઝા આપો છો ? ”

“ પણ અમ્હારા હાથો હાથનથી રહેતા એટલેજ અમ્હે’ બંડા ઉઠાવવાની આયદ યુક્ત પરવાનગી માગીએ છીએ. ”

બંડા ઉઠાવીને ત્હમારે મ્હને કેદ મુક્ત કરવો છે, કેમ ? ”

“ હા. ”

“ પણ હું એવી રીતે છુટો થવા માગતો નથી. એટલે ત્હમે બંડા ઉઠાવો તેણે એ તે ન ઉઠાવો તેણે એ ! ”

રામચંદ્ર વધારે વધારે આયદ કરવો છોડી દીધો ને ગુરૂવચના ચતુર્થમા આદર રૂઢિ પ્રણામ કરીને પછી તે જોયરા બહાર નિકળી ગયો.

બહાર શિષ્ય દોકો ત્હેના આવવાની રાહ જોઈ રહ્યા હતા તે રામચંદ્રને જોઈને એકદમ ત્હેને ઘેરી વળ્યાને સગળા હકીકત બી રામચંદ્રે અર્જુનદેવનો સંદેશ કહી બતાવ્યો કે આપણે હજી સંત તપશ્રથી કરવી એમ ગુરૂજીએ કહાવ્યું છે. ”

ત્રણના મ્હે ઉઠારીને થઈ ગયા.

પ્રકરણ પારસું.

“ ધમકી અને ત્રાસ ”

અબ્બુ નહેવ એ અંધકારાછિત ભોંયરામા બેઠા બેઠા આનંદપૂર્વક
બગત ધુનમાં તલ્લીન બની ગયા હતા.

ભક્તિથી ભૂલ જાય ભાગી, વીરાણ

મહારા, ભક્તિથી ભૂલ જાય ભાગી:

ગુરુ સાચા મળે સોહાગી...વિરાણ !

અનેક જન્મ તું ઉંધી રહ્યો છે, જીવડા; તું જોતે જાગી.

આ અવસર છે હરિ બજવાનો, મુક આગસ અંધ અભાગી.

વિરાણ !

જતાં થયો પણ ભુક્તિ ના જાણી મુક્તિ રહી આધી,

સાચા પારસ શું પ્રીત નથી કરતો શીદને કરે છે ધાગાધાગી.

વિરાણ !

લાકુ ડીલું તાણુંને ચાન નથી જાણ્યું, થઈને બેઠો છે વેરાગી

પાખંડી પુરોને રહ્યો અધુરો ખાધા ભીખના ટુકડા માગી. !

વિરાણ ?

માવના ફંદમા શું કુલ્મે ફરે છે, ઠાલી ઠકરાઈ નાગી !

કાળ કાંધી કોમળી લાજ નહિ રાખે રહી છે આઠ પહોર નોખતવાગી

વિરાણ

થઈને બેઠા છે મોઠાને ચાલ ચાલે ખોટા થયા તાવ જાણ્યા

—વિના ત્યાગી !

સતેનો મારગ છે અતિ મૂરો હંસણીની ન થાય કાગી...

.....વિરાજ !

ધરી બેઠો ભગવાને લોકોને ઠગવા માવા શીખ્યો છે ધણુરાગી !

બોલે બોલે સંતનાને ચાલ ચાલે ચોરની,

જેવી વેશ્યા કરે વરણાગી... ..વિરાજ ?

ભજન કરે ભાવે અવસર નહિ આવે,

જેને રામનામ લેહ લાગી ?

સતનામ સમજો મુરજનામ કાંઈ છે. રહો આઠ પહોર અનુરાગી ?

.....વિરાજ !

ખીજું ભજન નીચેનું ગાયુ:

ગુઠ છે ગુઠ છે ગુઠ છે રે, હગિનામ વિના સૌ ગુઠ છે ?

સમજ્યા વિના સાધુ થઇ બેઠારે, મનની માથાકુટ છેરે ?...

જોગી થઇ જટા વધારીરે, ભાગ હુંટયાની હુંટછેરે.....હરિ.

સતગુર શરણે જાતા સુલભ થાશેરે ?

જેમ આદાની સુંઠછેરે ?...હરિ.

જતી થઇને જાદુ રાખેરે કાળાભૈરવની સુંઠ છેરે ?

બ્રાહ્મણ થઇને ભેદના જાણેરે ?

વનવગડાનું ઉટ છેરે ?...હરિ

સત સાગરમા મોતી નીપજેરે ! જેમા નીર અપુટછેરે ?...હરિ.

મુરજરામ કહે સાચી વસ્તુરે ! વિવેકમા વૈકુઠછેરે !

હગિનામ વિના સૌ ગુઠ છે.

ભજન પવનની દહેરમા અર્જુનદેવની હૃદય મંજરિ હિલોરે ચઢી.

બોયરામા ઉભરાતું અંધારૂં પણ ભજન ગાનમાં નાચવાને
કુદવા લાગી પડ્યું....

ને આ પ્રમાણે બજન ગાતો હતો ત્યાં વિલાસ આવી. આવતઃ
વંતજ ને બોલી:

“ કા વિચાર કાઈ બદલાય છે ? ”

“ અર્જુનના વિચાર એકજ હોય છે ? ”

“ નહિજ બદલો ત્હમારો એ વિચાર ? ”

“ નહી. ”

અત્યંધી અવળાજ રહેવાનાં કર્યો છે નિરધાર ?

“ હા. ? ”

બોયરામા બોધાઈ રહેવું ગમે છે ?

વૃષ્ણાજ આનંદ પૂર્વક.

બહાર નીકળવાતું મન થાય છે કે નહિ ?

એ પ્રશ્ન પછવાતું પ્રયોજન ?

જો બહાર નીકળવાની ઈચ્છા હોય તો હું બાદશાહને સ્હમજાવું.

મહારા પ્રતિ એવી સારી લાગણી છે ?

લાગણીથી પ્રેરાઈને હું બાદશાહને સ્હમજાવવા માગતી નથી.

ત્યારે ?

મહારી માયનાનો સ્વીકાર કરોતેજ હું બાદશાહને સ્હમજાવું !

અધુષ ઓરત ? ત્હને નર્કમા પણ સ્થાન નહિ મળે !

સ્વર્ગ નરક કેને જાણે છે !

શાસ્ત્રો કહે છે.

એ બધા ગપ-ગોળા સ્વર્ગ કે નરક એમાતું એક પણ હોય

એમ હું માનતી નથી.

ત્યારે પ્રાણીઓ મરીને કયા જતા હશે ?

એવા ઉંડા જ્ઞાનમાં હું ઉતરી નથી.

વિલાસ ? સ્વર્ગ છે અને નરક પણ છે. સત્કર્મના કરનારને મરણા ને સ્વર્ગ મળે છે, ને દુષ્ટત્વના કરનારને જીવતાં ને નરકની પ્રાપ્તિ થાય છે.

એ બધો મીથ્યાત્વોને ઉપજાવી કહાડેલાં બહેમ છે ?

ત્યારે પરમાત્મા પણ.....

અર્જુન ? મહારે ત્વમારી જ્ઞાન ક્ષિપ્તુષી સામળવી નથી. મુને નંદેલાં અવકાશ નથી. હું તો તમારો વિચાર હવે બદલાયો છે કે નહિ તે જાણવા માટેજ અહિં આવી છું.

મહારો વિચાર એનો એજ છે, અને જીંદગી સુધી એજ ગહેવાતો. નાહકજ કષ્ટને આમંત્રણ આપો છો.

હરકત નહિં કષ્ટ ભોગવ્યાથીજ આત્મગૌરવ દીપ્તી નીકળે છે. પીડાઓ લજીએ આ ભોગમાં.

એમ કહીને વિલાસ અદસ્ય થઇ ગઇ. અર્જુનસિંહનાં જગ્યાએ જો બાળે કોઇ હોત તો આટલા કષ્ટ, ધર્મને પવિત્રતાનાં રક્ષા માટે ભોગવત કે કેમ એ શંકા સ્પષ્ટ વાતો છે.

અર્જુન ધીમે પગથે ભોગમાં અંદરના બાગમાં ફરવા લાગ્યો. ઘણા મજબુત પથ્થરોવડે એ ભોયરાને બનાવવામાં આવેલું હતું. એક પણ પ્રકાશકિરણ એ બચાનક ભોયગમાં પ્રવેશ કરવાના વિચારથી ભોયરાના પથ્થર પાસે આવે તો પથ્થરનો તમાચો સાગતો હતો ને તેથી પ્રકાશના અભાવે એ ભોયરામાં જે અધકાર વ્યાપી રહ્યો હતો તે અધકાર અર્જુનસિંહને ઘેરી વળ્યો હતો.

પણ તેના અંતરમાં અજવાળું હતું ને તેથી એ બાહ્ય અધકાર નેને કશી હરકત કરી શકતો હતો નહિ.

ધણીવાર સુધી વિલાસની અધમતા! પર નિઃશ્વાસ મૂકતા અર્જુન-
નદેવ ભોયરાની સપાટીપર ફરવા લાગ્યા.

ભોયરાની દિવાલો શબ્દ સન્ની ઉભી હતી.

અર્જુનદેવના વદન ઉપર જે દેવાશી તેજ પ્રકટતું હતું તેનાથી
તેઓ અંદરના અધકારનું ઉડાણ માપી શકતા હતા.

કેમ અર્જુનદેવ ?

વળી કોણ આવ્યું ?

ચન્દુશાહ

આ...વવાનું કારણ ?

એજ...હવે માશી માગી શકે ?

હવે કાંઈ અર્જુનદેવ બદલાઈ ગયે! છે કે માશી માગે /

આટ આટલી પીડા સહ્યા છતા હજી એજ વિચાર સેવન છે /

આ પીડા તો શું છે, ચન્દુશાહ કદાચ શરીરને વીરધાનિ ચાવણી
કરી નાખવામા આવે તોયે સ્વત્ત્વ ગુમાવવા જેવું કાર્ય અર્જુનદેવથી
થઈ શકેજ નહિ.

હજીયે ગુમાન છે.

મહારા આત્મગૌરવનું મદને અભિમાન છે

એ અભિમાન ચાલ્યું જશે.

એ મિથ્યા બકવાદ છે.

અર્જુન ! અર્જુન ! શામાટે દુઃખ ભોગવે છે? માગ ન શી—
એક માશી માગને હું તને છુટા કરી મુકું

આ દેહ આ ભોયરામાંજ પડે તો બંધ પડે થયું...

પણ ?

પણ અર્જુનદેવ માણીના શબ્દ બોલવાનો નથી

આ શુભાનને અભિમાન કયા સુધી ચલાવીશ ?

જીંદગીના અંત સુધી.

આજેજ ત્હારી જીંદગીનો અંત લાવું તો ?

તો શી ચિન્તા છે ? આ ક્ષણ બગુર દેહની મ્હને કશીયે મમતા નથી, સમજ્યો ચન્દુશાહ !

ચન્દુશાહ બિચારો ચુપ થઈ ગયો. તે કાર્કપણ બોલ્યા ચાલ્યા વિના ચુસ્તાભરી મુદ્રાએ ત્યાંથી વાંજો માપી ગયો.

અર્જુનદેવને મન આ ઘડીઓનો કાંઈ હિસાબ ન હતો દેહની ક્ષણભંગુરતાને આત્માની અમરતા તે બગાડી રીતે સ્થમજી શક્યો હતો. તે તેથી ક્ષણભંગુર વસ્તુનો નાશ થઈ જાય તો તે માટે તેને કશીપણ ઝાણતિ કેવા વિપાદ થાય એમ હતું નહિ.

ત્હેના વહનપર હંમેશા હર્મેનીજ છટા તરવરતી હતી.

ચન્દુશાહ ગયો તે ત્હેના વહનમાથી નીચેના ઉદ્દગાર સરવા લાગ્યા

ગર્દાજ બિચારો ચન્દુશાહ માફી માંગવા માગે છે ? ત્હેને બોધીજ બગર છે કે અર્જુનદેવનું હૃદય મદાન છે મહાન હૃદય કદીયે પાપાત્માની માફી માગે.

આ પ્રમાણે ઉદ્દગાર કાઢતો તે બોયરામા ફરતો હતો ત્યાં અધકારનો અવાજ તેના કાનપર પડ્યો તે તે નીચે જમીન પર બેસી ગયો.

વિલાસની નીચતાનું ચિત્ર તેમની નજર સન્મુખ તરવરવા

લાગ્યું. ચન્દ્રશાહની અમલશાહી કહેા કે જીવમશાહી તેના કાન
આગળ જોરે જોરથી ગણગણવા લાગી.

થોડીવાર આરામથી બેઠા પછી તેઓ ઉઠવાને બોયરામા કરવા
લાગ્યા. કૃષ્ણ નામની ધુનમા તેઓ મરત જતી ગયા ને અધકારને
પીછોડો તેમના ટેલની આસપાસ ફરફરવા લાગ્યો.

અહા ! અજુનદેવના હૃદયની કેટલી પવિત્રતા ? આત્માની
કેટલી બલ્લતા ? ધર્મ, સત્ય, પુણ્ય માટે કેટલો આત્મભોગ ! સત્ય
અને ધર્મની રક્ષા ખાતર અપાતુ' એ કેવું આત્મ અલ્પિદાન ?

વાચનાર ? એક આત્મઅલ્પિદાન દલિલાસના અમ્મર પાતામા
અમરપણે અંકાય એમાં શું આશ્ચર્ય ?

ઉપસંહાર.

પાણીમા એક મુડદું લગતું હતું. ખલાસીએ તે જોયું ખેંચીને
કીનારા પર આણ્યું. જોત જોતામા માનવમેદની ઉભરાણી

મુડદા ઉપરનું કપડું દુર હઠાવીને જોતાજ સંધ્યાન. હૃદયમાથી
ધગ ધગતી વરાળ નીકળી. આખોમાથી આંસુનો ધોધ વહેવા લાગ્યો.

એ મુડદાને રોમ રોમ કાટા ભરાવ્યા હતા. અને અને નેત્રો
કાઠી નાખ્યા હતા. એકાએક અવાજ આવ્યો.

આતો અર્જુનદેવ !...ગુરૂ અર્જુન દેવ !

વાચનાર !

સદાચાર અને નપશ્ચયોની સાક્ષાત્ સુતિ અર્જુનદેવની સંધ્યા
પિંશાયોએ મળીને આ દશા કરી ! વિકાળ વનિનાને ત્હેમા મુગ્ધ
હાય હતો એમ કહેવાની ભાગ્યેજ જરૂર ગ્રહે છે.

ઓ ! વિલાસ ! વિલાસ ! આ પાપ લઈને તું કયા જશે ?
અર્જુનદેવ જેવા મુણ્યાત્માને આ દશાએ પહોચાડતા પહેલા ત્હારોજ
વિનાશ કેમ ન થઈ ગયો ?

અને ઓ જીલમની જહાગીરી ચલાવનારા દુર ચન્દુશાહ ?
અર્જુનદેવની અંતે આવી દુર્દશા કરી ? ધિક્કાર હો ! એકવાર ત્હિ
પરંતુ લાખવાર ધિક્કાર હો ત્હારા જેવા નર પિશાચના નામ પર.

અર્જુનદેવના શબને જોઈને સંધ્યા રડી પડ્યા.

રડતી આખે ને બળતા જીભે શીખ હોઠાએ પોતાના ધર્મ ગુરૂ અર્જુનદેવનો અગ્નિ સંસ્કાર કર્યો.

જ્યારે અર્જુનદેવના શબને અગ્નિ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યો ત્યારે વિક્રાળ વનિતા વિલાસ મનમાં બરબડી રહી હતી,

હે અર્જુન ! મારા તિરસ્કાર કિંવા અપમાનનો આ બદલો.

અર્જુનદેવનું કાણુબંધુર કલેવર અગ્નિદેવે બરમ કરી નાખ્યું : પરંતુ હૈમતી અમર કીર્તિ અઘાપિ પર્યંત ઈતિહાસના પાનામાં એવી તો ઝળદળી રહી છે કે સાધારણ માણસથી તદેનું તેજ ઝીલી શકાતું નથી.

સત્રંગા ધર્મ પ્રેમી સજ્જનનાને આવીજ રીતે આત્મ અલિદાન આપવુંજ પડે છે. જે માણસ સદાચાર અને સતકર્મભય જીવન ગાળવા ધારે છે તે માણસ કદીપણ કશું અને ત્રાસથી ડગતો નથી જે ત્રાસ કિંવા ડરથી ડરે છે તે માણસ જિંદગી મેટીને હોતો નથી. હોષ શકતો નથી.

અર્જુનદેવ સાધારણ ન હતા. અસાધારણ હતા. તેમની રંગેરંગમાં ધર્મ ઓતપ્રોત ધર્મ ગયો હતો.

પાપનો પંથ પુણ્યાત્માના પગલા વડે કદી પણ ચગદાતો નથી. ને સાથેજ એ કહેવાની લાલચને માન આપીએ છીએ કે પુણ્યનો પંથ પાપાત્માના પગલા વડે ચગદાતો નથી.

એ દાખલા રહ્યા આ વાતોના પાત્રોના.

અર્જુનદેવ પુણ્યાત્મા હતા. પાપના પંથે પ્રયાણ કરે તે પહેલાં
તેમનો અમર આત્મા હવામાં ક્યાંએ ઉડી જાય.

તેવીજ રીતે ચન્દ્રશાહ પાપાત્મા હતો. પુણ્યના પંથે પ્રયાણ
તેનાથી થઇજ કેમ શકે ?

ને વિલાસ ! તે જો અરેખર વિકાળ વનિતા દત્તી. તેણે કેટલા
પાપકૃત્યો કર્યાં.

હિન્દુત્વ ખોયું :

શિયળ લુંટાવ્યું

ને ધર્માત્માને ત્રાસ અપાવ્યો.

આ પાપત્રિપુટી તેના જીવન ગ્રંથમાં કાળા અક્ષરે ચીતરાઈ
ગઈ ને તેથી તેનો અંત કેવી દશામાં થયો હશે ને મૃત્યુ પછી
પરમાત્માએ તેને કેવી ભયાનક શિક્ષા કરી હશે તેનો ખ્યાલ વાચ-
નાર મદાશયોએ જાતેજ કરી લેવો.

આ વાર્તાનું મુખ કાષ્ઠક ઐતિહાસિક છે એમ મ્હારું માનવું
છે. ને તેમાં કલ્પિત પ્રસંગો ઉમેરી વાર્તાને લખાવવાને રસિક બના-
વવાનો અર્થો તેટલો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રકારની વસ્તુ
ચુથણી કરવામાં કદાચ ઇતિહાસને ઝાખપ આવી હોય તો ને દર
ગુજર કરવી જોઈએ; કારણ કે કલ્પિત પ્રસંગો ઉમેરતા ઇતિહાસ
કાષ્ઠક ગૌણ પડીજ જાય !

આ વાર્તા મ્હારી પીસતાળીસમી કે પચાસમી કૃતિ છે. લખાણુ સૌથી જોમ અને તેમ સાદી અને સરળ રાખવાનો પ્રયાસ સેવવમા આવ્યો છે તે એટલા માટે કે મોટું બહુલો વર્ગ પણ રહેલાઈ'પર્વક વાચે અને સ્હમણ શકે !

જો આ વાર્તા કોઈને પસંદ પડે તો મ્હારે તે માટે મગરૂરી લેવી રહી. અગાઉ બહાર પડેલી મ્હારી વાર્તાઓ પૈકી થોડીએક વાર્તાઓ જનસમાજને ડચ્છી છે ને તેથી હું મગરૂર બનું છું તે એમ જણાવીને કે મ્હારી એ વાજબી મગરૂરી માટે કોઈએ કાષ્ટિણુ ખોટું લગાડવાનું નથી !

અન્તમા પરમ કૃપાળુ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરવાની તક લેવામા આવે છે કે તહે' અમત આત્મા જ્યા હોય ત્યા શાંતિ અને અનન્ત પ્રાપ્ત કરે !

સદાચારની મૂર્તિ, ધર્મની પ્રતિમા નીતિને મહાસાગર અને પુણ્યના પર્વત સમા મહાન્ આત્મા શ્રી અર્જુનદેવના ધર્મ અને પવિત્રતાની વેદી ઉપર અપાયલા આત્મબાલિદાન—કુરખાનની કથા અહિં સમાપ્ત થાય છે હરિ ઈચ્છાએ સઘળું થાય છે એવા વિશ્વાસ-મા—અદ્વાસા અર્જુનદેવે પોતાનું નામ અમર અક્ષરે અંકાય એવી રીતે ત્રાસ અને જીવનની સ્થામે શાંતિ જળવીને આત્મા બલિદાન આપી દીધું એ પવિત્ર પ્રાણુ આજે અમર લોકમા મ્હાલતા હરો, તેમની કુરખાનીની કથા આજે હર્ષભેર આ લેખાય છે ! ને “ હરિ ઈચ્છા ” ને આખું જગત આધિન વર્તે છે એટલું કહીને આ કથા સમાપ્ત કરવામા આવે છે ! ૐ શાંન્તિ !

' જે સત્ય ધર્મ અર્થે...નિજ પ્રાણ ભોગ આપે !
 ' નીતિ પવિત્રતાદિ.....જે દાન્ય દોલ વ્યાપે !
 ' એવા મહાપુરુષની.....કીર્તિ પ્રભા અમર હો !
 ' સૌ પ્રાણીઓ જગતના...નીતિ પંથે વિચરશે !
 ' છરી પડે ગળામા.....ધડ-શિંગ થાય જુદા !
 ' પણ ધર્મનત્યજતા.....રાજ થનાર ખુદા '

वांयवा लायक पुस्तके.

पुस्तके	३. आ.	संयुक्त मुद्ररी	२-८
कुम्भुं वहाणु	४-०	आपाराव	२-८
आसामपर वस्त्रो	१-४	गंधाकुण्ड पम्भदस	४-०
भटात्माजना भानगी पत्रो	०-५	विवेकानन्द जवनयन्त्र	३-८
पारसमण्डी (पारसमंत्रक)	३-०	दक्षिणतो वाध	३-०
रघुछोडवालेतुं जवन सरित्र	३-०	केलास मानसरोवर	२-८
स साग	१-८	पंचासरेत' जयराजपरी	
आफरा अलम्य [गपानीस नमुस]	२-४	भाग १	३-०
अक्ष कर्म	१-४	भेकनना निमध	०-५
द्विज कर्म	०-२	शाग्रीफ भातसिक शिक्षण	१-५
वदान्त समुच्चय	२-८	संयाम क्षेत्र	२-०
सदायार समुच्चय	२-८	धर्म भिंदु	२-०
स्नोत्र समुच्चय	०-५	नाशीक (पंचवटी)यात्रा	०-१२
सचित्र मणिकान्त मोटु	४-०	विचित्र प्रेमपंथीष्टी	३-८
अमर चरित्र यार भाग		गुलसाना	१-८
दरेक भागना	३-८	गुलामी वेपार भाग १ दो.	१-१२
आपणो धर्म	४-०	" " २ दो.	१-१२
राष्ट्रीय गीत	१-०	भायारी अजार भाग १ दो.	२-८
दिन्द स्वराज	०-४	" " २ दो.	२-८
राष्ट्र कीर्तन	०-३	सचित्र वेष्ठावेष्टी १ दो.	०-१०
स्वदेश गीत	०-१२	" " २ दो.	०-१०
सोर्ट सेन्टेन्सीज	०-४	सचित्र राग कडीआरो	१-०
ज्ञान चिंतामण्डी	२-८	मे भाग मेग.	१-४
गुडुर्ष दानस	०-८	सचित्र सति द्रौपदी	
सुवासीनी रसला	०-१२	नोवेल १ दो.	०-१०
भन्दु कुमारी	१-८	" " २ दो.	०-१०

સચિત્ર મીરાબાઈ ૧ લો	૦-૧૦	સચિત્ર મોહું તુલસીકૃત	
” ” ૨ જો	૦-૧૦	રામાયણ	૬-૦
સચિત્ર મદાલસા ચરિત્ર	૦-૮	ગારધર કૃત રામાયણ	૪-૦
સચિત્ર ડાકુની હીકરી	૦-૮	શુદ્ધ કાવ્ય દોહન ૧-૫ભાગ	૧-૮
ત્રયચી પતિવ્રતા યાને		સુડા બહોતેરી	૧-૮
ભોળો અરથાર	૦-૪	ગુજરાતી ભાષાનું પચીકરણ	૧-૮
ડાહ્યા કે દીવાનો	૦-૩	શોભના યાને સુધામય	
સચિત્ર મહાસતી દમયંતી	૦-૪	તંસાર	૦-૧
શ્રી સતિસ્તુલના સચિત્ર	૦-૪	સચિત્ર પિચાશ પ્રતિમા યાને	
પુખ મુરત માયનો	૦-૬	બક્ષક કે રક્ષક ?	૦-૮
બાદશાહ ખીરખલ	૦-૮	હલકા કાગળમા	૦-૧૨
લાલ હીરો	૦-૮	ચડીપાંડ સડીક	૧-૮
રાષ્ટ્ર કીર્તન	૦-૩	પંચરત્ન ગીતા	૧-૧૨
પુખ મુરત ગલા	૦-૧૪	સચિત્ર સત્યનારાયણની કથા	
સચિત્ર સત્યવાન સાવિત્રી ને		(બે ચિત્રો સાથે)	૦-૪
સિદ્ધરાજ અને જસમા ઓડણ	૦-૫	પ્રિતમની વાણી	૦-૧૨
ભયંકર ભુતવાલીનો		બહત ઇદ્રજળ	૦-૧૨
ગેબી ચમત્કાર	૦-૮	એકાદશીની કથા પાના	૧-૧
સચિત્ર સત્સંગ બજનાવડી		” ચોપડી	૦-૧૨
ઝલજ કાગળ-પાકુ પુંદું		ગરડ પુરાણ પાનામા	૨-૦
સોનેરી ખાયન્ડીંગ,	૧-૮	ગરડ પુરાણ (ગુજરાતીમા)	૦-૧૨
ઓખાડગણ	૦-૬	અણ ધ્યામી રૂઢી સડીક	૦-૧૨
એકાદશીની કથા	૦-૬		
સચિત્ર રામલીલા ૧ લો	૦-૧૦		
” ” ૨ જો	૦-૧૧		
બે ભાગ ભેંગા	૧-૮		

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ.

પુસ્તકો વેચનાર—અમદાવાદ.

ભક્તશીરોમણી પાનાં ૨૫૬

કી. ૦-૧૮-૦

પવિત્ર લીલાવતી

(કર્કગીતમાં) ૦-૬-૦

સતી તારામતિ ,, ૦-૧૦-૦

કોણ ચાલાક ? ૦-૧૦-૦

સદેવંત સાવળીંગા ૦-૧૦-૦

ન્યુ ખુબસુરત ગાયનમાળા

સચિત્ર ૦-૮-૦

મોટી ન્યુ ખુબસુરત

ગાયનમાળા ૦-૧૨-૦

વિજયા વિજય ૦-૧૦-૦

સુદામાજી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

દયાની દેવી સચિત્ર ૦-૬-૦

નળદમયંતી સચિત્ર ૦-૧૦-૦

પંચીકરણ ગુજરાતી ૧-૮-૦

શુદ્ધ કાવ્ય દોહન કી. ૧-૮-૦

સાચો સવારોર ૦-૮-૦

શ્રાંત સમાજ ભજનાવલી

સચિત્ર કી. ૧-૦-૦

ખત્રીજ પુતળી મોટી પાકુ પુંઠું

સચિત્ર ૩-૦-૦

“શોભના” સચિત્ર ૦-૬-૦

રણછોડ લીલા ભાગ ૧-૨

સચિત્ર દરેકના ૦-૬-૦

ગજરામાર, ગુલબ કાવળી, અગસકસ્તુરી, સુદરકામદાર દરેક સચિત્ર કી. ૦-૮-૦

પુસ્તકો વેચનાર વ્યાપારીઓને સુચના.

હાલમાં અમોએ મારા, સસ્તા ને સચિત્ર પુસ્તકો બહાર પાડ્યા છે. નવાં નવાં માયત્ર તેજદાર પુસ્તકો બહાર પડતાં જાય છે. આપ આપનું નામ નોંધાવશો તો છપાતાં નવાં પુસ્તકો જણાવતાં રહીશું.

ગામેગામ એજન્ટ જોઈએ છે.

તમે બીજે વ્યાપાર કરતા હો તેની સાથે વીસ પચીસ રૂપિયાના અમાગ મારા મસ્તા ને સચિત્ર પુસ્તકો રાખશો તો કુકી બ્રહ્મા ધણો સારો નફો મેળવી શકશો.

ઉપરનાં તમામ પુસ્તકો તથા બીજા દરેક પુસ્તક મળવાનું સ્થળ:—

બુકસેલર રણછોડલાલ મોતીલાલ શાહ.

• રીચીરાડ—અમદાવાદ.

(વાંચો) કાળીના એકકો. કી. રૂ. ૦-૧૨-૦
સચિત્ર.

ક્રમ ૦-૮-૦
સચિત્ર દેશ આલોક ? કી. ૦-૮-૦

ક્રમ (વાંચો) સચિત્ર પાપુ પડી કી. ૦-૧૦-૦

પ્રકાશક રણછોડલાલ માતીલાલ રીચીરો-અમદાવાદ.

